

И.Ч.Укр.б 821(477)06
В69

ІВАН СОЧИВЕЦЬ

ДВІ СТОРОНИ МЕДАЛІ

ІВАН СОЧИВЕЦЬ

одна
ах

ДВІ СТОРОНИ МЕДАЛІ

107168

//

*Гуморески,
повість-пародія*

Часом людина, як і медаль, має дві сторони. Наприклад, у службовому кріслі вона все знає, усіх повчає, на свою адресу тільки лестощі приймає. А приходять додому — одразу ягням стає. Саме таким ми бачимо й Петра Петровича Зажуру в гуморесці «Дві сторони медалі», що дала назву новій книжці Івана Социвця.

До збірки увійшли гуморески, позначені актуальністю тем, сатиричною гостротою, цікавими сюжетними ходами.

Читача заінтригують і незвичайні пригоди Степана Митрофановича Зануди — героя гумористичної повісті-пародії «Голубий бумеранг».

ІВАН ФРАНКО
ДРУКОФАСЕТНА
ФАБРИКА

З ВЕЛИКИМ ЗАДОВОЛЕННЯМ

У просторому кабінеті, за столом, закиданим паперами, статечно сидить Остап Іванович Шнур. Сьогодні він приймає відвідувачів. Приймає ввічливо, тактовно, не кваплячись.

— Слухаю. Що у вас? — люб'язно звертається Шнур до чергового відвідувача, який несміливо наблизився до столу.

— Мені б шиферу, — благально дивиться той на Остапа Івановича. — Хату побудував, а тепер от шиферу треба.

— Шиферу, значить? — перепитує Шнур, крутячи в руках олівець. — Між іншим, це ви правильно робите, що шиферу просите, а не соломи. Солома своє віджила. Солома, чоловіче, гу-гу! Це прадіди наші, діди наші та ще, правда, й батьки наші соломою задовольнялись. А нам вона вже ні до чого. На дачу, звичайно... Та ви сідайте! Не стійте, сідайте! А то ще скажете, що приймали вас не так, сісти не запропонували. Я не з тих. Я все з задоволенням... Так це ми з вами про що говорили? Ага, про солому. Ну, ось я й кажу, що солома тепер ні до чого. Тепер шифер у моді. А чому? Бо шифер —

це й красиво, шифер — це й надійно. В солом'яну стріху сірничок чирк — і нема хати. Пішла хата з полум'ям і димом. А шифер дудки підпалиш. Шифер не горить. І добре, що люди наші зрозуміли смак у цьому ділі. Похвально, похвально. Говорю я не взагалі. Це й вас стосується.

— А я до вас ішов і, правду кажучи, не дуже вірив, що виб'ю щось,— зізнався відвідувач, розчулений словами Шнура.

— І даремне,— докірливо похитав головою Остап Іванович.— Так думати просто гріх. Так думати, чоловіче, значить нікому й ні в що не вірити. А для чого ж ми, по-вашому, тут сидимо? Гадаєте, так собі, аби штани протирати? Помиляєтесь. Глибоко помиляєтесь, чоловіче. Ми якраз і сидимо тут, щоб нам вірили, а ви так необдуманно, грубо. Це просто...

— Пробачте, винуватий,— до вух почервонів відвідувач.— Розумію, що з мого боку це свинство. Тепер бачу, що помилився. Спасибі вам, що я помилився. Спасибі, що хоч так відверто ткнули правдою в мою безсоромну морду. Це буде мені наука.

— Ткнути, чоловіче, це ще не все,— не підвищуючи голосу, докоряв Шнур.— Цього мало. Ткнути й дурень може. А наше завдання — перевиховувати людей. Людині треба прищепити повагу до організації, до яких вона звертається. От ви, наприклад, сказали, що не вірили, коли йшли до мене. Сказали — та й квит. А як мені? А мені це ніж у серце. А мені попереду ніч безсонна. А мені через вашу недовіру сором очі виїдатиме. Ех, що то кинути навіть одне необережне слово...

— Ну, пробачте, ще раз благаю вас,— підхопився відвідувач.— Йй-бо, не хотів. Може, це тому, що

освіти бракує. Але коли йдеш просити шиферу, то якось сам собі не віриш.

— Можна подумати, що тут сидять варвари, що тут сидять пні,— не заспокоювався Остап Іванович.— Вам шиферу? Будь ласка, з великим задоволенням! Я що — не розумію людських потреб? А ви ще мене не бачили, ще не знали, як вас приймуть, а вже такі висновки, що хоч бери та в шию гони мене звідділя. Жорстоко. Жорстоко, чоловіче.

— Розумію свій промах, Остапе Івановичу,— мало не плаче відвідувач.— Ладен сам собі у вічі плюнути, ладен крізь землю провалитись, тільки забудьте. Простіть!

— Простити можна. Простити — не велика мудрість,— відходить Шнур.— Тільки треба ж щось і зробити для вас. Ви ж сюди йшли не для того, щоб вам простили. Ви ж сюди йшли, щоб виписати... Пробачте, що ви хотіли виписати?

— Шиферу.

— Ага, нехай шиферу. Але чому це одразу найгірша атестація? Хіба мені шкода шиферу? Чи ви гадаєте, що ми тут самі його їмо? Особисто мені той шифер зовсім ні до чого. Моє діло відпустити його іншим. Скажімо, вам потрібний шифер. Ну будь ласка. З великим задоволенням. А ви з таким звинуваченням. Ні, видно, скільки не роби людям добра, подяки не матимеш, а тим більше слави не заживеш. Вам хоч багато того шиферу?

— Та я ж уже казав, на покрівлю,— долаючи ніяковість, ще раз пояснює відвідувач.

— То-то, що на покрівлю,— черкнув щось олівцем Остап Іванович.— Фактично це ж дурниця. Тут насправді нема про що говорити. Он у нас по

вагону просять, по два просять. І ми з великим задоволенням. А ви на якусь там одну покрівлю просите і мало до інфаркту мене не довели своїм отим недовірям.

— Не знаю, як мені перед вами й виправдатись,— зовсім зніяковів відвідувач.— Більше ніколи нічого поганого про вас не подумаю. Добрим словом згадуватиму. А тепер, прошу вас, випишіть, бо ще чимало маю справ.

— Виписать завжди з великим задоволенням,— розводить руками Остап Іванович.— Виписать — це вже формальна справа. Тут уже черкнув резолюцію — і готово. І вважай, що будинок під шифером. Було б що виписувати. А так, чоловіче, доведеться вам зачекати... Ви так на мене дивитесь, ніби я вам відмовив. Я ж не відмовив. Я ж вам сказав, що з великим задоволенням. Тільки не зараз. Ще не зрозуміли? Ну, народ пішов. Ти з ним биту годину говориш, ти до нього з щирим серцем, з дорогою душею, а він на тебе чортом дивиться. Як на ворога. Іншим, кажу, разом зайдете. Я з великим задоволенням. А поки що — будьте здорові! — простягнув руку Остап Іванович.

Збитий з пантелику і посоромлений відвідувач попрямував до виходу. Тим часом Шнур з насолодою випив склянку води і, коли відчинили двері, голосно вигукнув:

— Хто там на черзі? Прошу, заходьте!

ПОБУДЬТЕ Ж
НА МОЄМУ
МІСЦІ!

Я звичайнісінька людина.

Таких, як я, на білому світі не сотні й не тисячі.

І це не тільки моє переконання. Донедавна його цілком поділяли мої домочадці, близькі й далекі родичі, друзі і знайомі.

Але, повторюю, донедавна, бо тепер думка про мене, а особливо про мої можливості, зовсім змінилася.

Не подумайте, що я раптом зробив якийсь героїчний вчинок чи захистив кандидатську дисертацію. Нічого подібного. Просто мене перевели на роботу в редакцію.

Не приховую, новій роботі я радів. Радів, бо менше доводиться бувати на засіданнях. Ну, і зарплата трошки вища. Одне слово, самі тобі плюси.

Та хіба я знав, що скоро всі оті плюси обернуться проти мене на самі мінуси?

Добре пам'ятаю, початок моїм терзанням поклали наші знайомі Грибачі. Давненько з ними й не зустрічалися, а от тільки перейшов я на іншу роботу — примчали.

— Драстуйте. Оце їхали до вас і все вагалися,— ще з порога повела Грибачиха,— застанемо ще вас тут чи не застанемо?

— А то де б ми поділися? — здивовано перепитала моя Галина, вивільняючись з міцних обіймів подруги.

— Як де? — вішаючи пальто, підтримав свою дружину Грибач.— Дуже просто. Могли досі переїхати в центр, у трикімнатну квартиру.

Я ще не зрозумів того натяку, прийняв усе за жарт і тільки низав плечима.

— Не так усе це просто робиться,— зітхнула моя Галина і заходилася накривати на стіл.

Коли трохи посиділи, Грибач знову за своє:

— Не знаю, чого ви тягнете. Інший на вашому місці не посоромився б. Інший на вашому місці не ждав би милостей від природи, а вже на третій день покинув би оцю малогабаритку і зайняв би квартиру — он яку! Особисто я дивлюсь на ці речі так: положено тобі згідно посади якісь блага — не відмовляйся від них. Не забувай, що один раз прогавиш, вдруге такого не випаде.

— Та це Галина Григорівна винна,— підмінила чоловіка Грибачиха.— Мовчить, не вимагає. А вашому брату аби був спокій.

Грибачі пішли, а між мною і Галиною немов чорна кішка пробігла.

— Цікаво,— пронизала мене холодним поглядом дружина,— чужі люди знають, що тобі можна поміняти квартиру, тільки я нічого не знаю. Тяхтій! Сам себе обкрадаєш. Ну, доленька випала мені...

Я, як міг, переконував Галину, що дурневі язиком легко плести, та не легко квартиру поміняти.

Ледве довів. Переконав. Все було вщухло, доки якось не влетів у квартиру Грицько Варяг. Він теж почав з ходу:

— Ну, брат, виручай! Тільки на тебе й надія. Треба хлопця в інститут влаштувати. Усіх знайомих перебрав у пам'яті, бачу, нема надійних. Дійшов до тебе і раптом згадав, що ти тепер на такому місці. Одним словом, брат, не відкручуйся, а зроби.

— Цього я не можу, ти розумієш,— заходився я пояснювати Грицькові. Але він того не слухав.

— Кому ти кажеш, мені? — свердлов мене очима Варяг.— Це ти раніше не міг. Але ж я до тебе тоді й не звертався.

— Он у нас самих Оля другий рік за конкурсом не проходить,— стала мені на захист Галина.

— А що, ваша ще вдома? Це не влаштували? — підскочив до мене Варяг.— Ну це вже смішно. Це вже, пробач мені, якийсь парадокс. Та інший на твоєму місці досі б свою доньку в аспірантуру віддав. Ні, брат, так діло не піде. Влаштувай обох разом. Свою і мого. Це ж тобі — підняв трубку, і два місця в інституті є. Закінчать разом, то ще, може, породичаємось. Сватами будемо. Я б сам на твоєму місці... Одним словом, брат, давай!

Грицько Варяг зник так раптово, як і з'явився. Його не стало, а вдома знялася така веремія, що ніякого тобі спасу.

— Чого ж ти сидиш склавши руки? Чого чекаєш? — наступала на мене Галина. — Дитина два роки мучиться, а йому важко трубку підняти. Це й правда, що інший на твоєму місці досі б усе зробив. А ще батьком називаєшся.

Скільки нервів зіпсовано, скільки сил потрачено, щоб погасити пожежу!

Потім ми поїхали до жінчиних батьків. Зустріли нас радісно, добре. Як водиться, родина зібралася. Спершу мова про здоров'я, про погоду, а там і кожен зі своїми болями життєвими.

— А нам би оце хату перекрити,— почав тесть і своє.— Дах, як решето, тече й тече. Тільки-но крапне дощик, а ти вже ночви підставляй.

— У вас тече?.. Ха-ха!— зайшовся сміхом один з далеких родичів.— Лийте на мене воду. Ха-ха! Мати такого зятя і підставляти ночви. Ха-ха!

Тут родич відставив недопиту чарку і звернувся до мене:

— Петре Семеновичу, хіба у тебе палець відпаде, коли ти натиснеш на кнопку, викличеш кого слід і накажеш видати шиферу? Не можеш? Ха-ха! Та інший на твоєму місці не тільки б тестя шифером забезпечив, а всіх родичів. А то тече. Ха-ха!

— Та годі вам,— подала команду теща.— Краще пийте та їжте. А то найшли розмову.

Це мене врятувало. Тільки не надовго.

— Пробач за цікавість, у вас уже хоч дача є? — звернулась тут до Галини подруга її дівочтва.

— Яка там дача,— махнула рукою Галина.

— Чудні ви люди,— похитала головою Галини-на подруга.— Інший на місці Петра Семеновича давно б уже палац відгрохав. Це ти його не скубеш.

«Скубло б тебе за пупа,— послав я в думках своє побажання жінчиній подрузі.— Бач, яка хитра, підливає масла у вогонь».

Ну, слава богу, порозходились. Настрій у мене

препаскудний. Бачу, у Галини ще гірший. А тут ви-
йшов у сні, а знадвору чую:

— Хто б подумав, що такий бовдур попадеться
нам,— бурчав тєсть.— Скільки він від нас витяг,
доки очухався. А тепер дорвався до гарного місця,
то не хоче кнопки натиснути.

— Та я в ньому ще тоді помічала щось таке свин-
ське,— підтримувала тєща,— але ж Галина на всій
біді. Уподобала, а тепер нехай чухається.

Проводи наші були сумними. Всі дивились на ме-
не, як на свого запеклого ворога. Бреду позаду до
вокзалу, несучи чемодан з картоплею, а там в'їдливі
репліки тихенько сиплються:

— І що воно у вас за зять? Інший на його місці
приїхав би «Волгою» до батьків, а він поїздом те-
ліпається, чемодан пре, аж язика висолопив. Скром-
ний, чи що?

— Дурний!— буркнув тєсть і люто сплюнув.

Попрощалися сухо. З Галиною в дорозі майже не
говорили.

Я сподівався, що вдома все розвіється. Аж тут
пішло ще далі.

Тєрзаня — та й годі.

Той приходить, просить кудись сина влаштувати,
інший добивається холодильник без черги при-
дбати.

А подруги на Галину напосілися.

— У тебе така блідість, тобі б на курорт поїха-
ти,— радить одна.

— А путівку де ти візьмеш? — Галина у відпо-
відь.

— Ну й сказала. Та кому ж, як не тобі, й по ку-
рортах їздити. Та інший на місці твого чоловіка

досі б дружину у Карлові Вари відправив. Та інший би на місці твого Петра Семеновича...

— Бач,— уже тільки те й робить, що хлипає Галина,— інший би на твоєму місці...

А що б він зробив на моєму місці? Я ж, як був, так і залишився звичайнісінькою людиною. Ну от, прошу, побудьте ви на моєму місці і скажіть, де вихід?

ХОРОШИЙ ХЛОПЕЦЬ

Ви питаєте про Василя Хребтюгу? Хочете знати, що він за людина? Будь ласка. Без запинки скажу: хороший хлопець! Дай боже, щоб усі такі були, як Вася!

Дехто, правда, дорікає — мовляв, п'є. Доля істини в цьому є. Ну п'є. А хто б на Васиному місці гстояв, хто б не запив? Та це треба гранітну брилу, а не людину з таким добрим серцем, як у Васі, щоб не запити. З третьою дружиною розійшовся!

Хороший хлопець, душа, а на дружин якимось йому не повезло. Інший усе життя стогне, волосся на собі рве, що зійшовся з чортом і ніяк не відчепиться. А од Васі, од цього добряка, уже третя без оглядки чкурнула. Є правда на світі?

Сам Вася розповідає, як було з першою. Десь він там трохи загуляв, прийшов додому у веселому настрої, а жінка, самі знаєте, якої заведе: «Все тиняється, сім'ю забув». І пішло, і пішло. Не спитала, чи їв, чи пив, а одразу лайкою до землі прибила. Ну а Вася не з говірких, навіть огризнутись не вміє. А в душі кипить. Ото ж він, бідолаха, слухав, слухав, а тоді — трісь жіночку по морді...

Хороший хлопець. Не зачепи його в такий момент, і все б добре. Так ні, розпекла, пробудила в людині диявола, не стримався. А жінці тільки зачіпку дай — всю планету на ноги поставить, себе не визнає винною. Ославила Хребтюгу, обплювала з голови до ніг та й кинула напризволяще.

Не зап'еш?! З півроку пив бідний Вася, місця собі не знаходив, поки вдруге не одружився. Та вскочив ще більше. Нова почала дорікати, що не заробляє. А де ж він міг заробити, коли його з роботи потурили. Бездушні, безсердечні! Таж поцікавтесь, що з людиною, що її штовхнуло на такий шлях. Де там! Запив Хребтюга — вигнали з тріском. Такого славного хлопця і з колективу геть! Обидно.

От дізналась про це нова жінка і п'ятами накивала. За нею й жалю мало. Шкода тільки, що такий хороший хлопець на зміюку натрапив. Значить, їй не Вася був потрібен — гроші. У-у-у, скільки ще таких!

З третьою прожив Вася кілька років. Ця свою хитрість мала, все дитинки очікувала, щоб потім квартирою заволодіти. І що, не домоглася свого? Домоглася. Такого хорошого хлопця, а довела до буйства. Побив посуд, меблю. Ну, тут сусіди навалились. Мало того, що боки нам'яли, та ще й міліцію викликали. Повернувся Хребтюга додому аж на шістнадцятий день, стриженням. Яке вже тут життя. Пішов Вася світ за очі.

Тепер нехай хто скаже, що він би не запив, будши на місці бідного Хребтюги.

От вам і людська доля. Хороший хлопець, а такий невезучий. А хто в наш час це хоче розуміти? Тепер не в моді, щоб у душу заглянути, лагідно

якось повестися з людиною, коли в неї щось не клеїться. Ні, рубають з плеча.

Знову ж про Васю мова. Хороший хлопець, а в таке скрутне становище потрапив. Жити треба, а грошей нема. Ну, позичив у одного, позичив у другого, третього. То почекайте ж, доки людина розживеться. У Васі від усіх тих переживань, видно, пам'ять пригупилась: не завжди згадає, у кого й скільки брав. А вони ж не мовчать.

Якось зустрів мене Бабенко і ні з сього ні з того: «Ну й свиня отой твій Хребтюга! Напозичав, а тепер і очі відвертає».

Мене це аж різонуло. Вася — хороший хлопець, а на нього такий бруд. «Сам ти свиня, — чесонув я Бабенка. — За нещасну тридцятку готовий людину в болоті втопити!»

А це Коропенко давай скаржитись, що і його Хребтюга нагрів на два червінці. Гидко слухати. Можна подумати, що Коропенко за ті гроші дачу собі збудує чи «Волгу» купить. Та ти радій, що людині допоміг у тяжку хвилину, а не гавкай, як ото собака на повен місяць!

Не вина, а біда Хребтюги, що в нього так життя склалося. Я розумію, що саме це і на вдачу його еплинуло. Доки тверезий — хороший хлопець! З ним знайти радісно і загубити не шкода. А вип'є — задирається лізе. Всі тоді в нього гади, всі негідники. І того він не поважає, і того не терпить. Одне слово, вип'є Вася — йому море по коліна. Усіх криє на чім світ стоїть.

Але хіба те пам'ятати треба, до уваги брати! Лається, а ти змовч, на жарт все те переведи. Що з п'яної людини візьмеш?! Він же в принципі

хороший хлопець. Тільки що життя його понівечило. Та в цьому, будемо самокритичними, не Хребтюга винен, а люди, серед яких він живе.

Особисто я Васю розумію, я всю його чесну і щирю душу наскрізь бачу. Тому всім і всюди завжди кажу одне: Хребтюга хороший хлопець! Він, коли б ото ще не пив, тримався роботи, не ображав людей та ще якби сімейне життя своє влаштував, то був би взагалі взірцем для багатьох і багатьох.

ДУША В ДУШУ

Двадцять сім років прожили вже разом Галина Петрівна і Григорій Іванович. Тихо прожили. Мирно. Навіть люди їм заздять, приклад з них беруть. «Ви тільки подивіться на отих Бульбаків,— завжди говорять сусіди по квартирі,— ото вже голубів пара! Ото вже живуть — душа в душу! Онуків мають, а все кохаються, все воркують».

А вони таки воркують. Правда, як правило, воркує Галина Петрівна. Особливо у дні відпочинку. Ще на світ не займається, а вона розштовхає чоловіка і починає:

— Подивись-но, Гришо, оце в мене ніби зморщечка нова. І звідки вона взялася?

Бульбак мовчить. Він тільки думає. Думки роються на тій же хвилі, що й у дружини, тільки з деяким відхиленням.

«У тебе вже, жінко, тих зморщок, як щетини на свині,— думає Григорій Іванович,— тільки ж вони ні сил твоїх не підкошують, ні характеру не міняють. А скажи про це, то до стелі плигатимеш».

— А ти в мене не старієш,— каже Галина Петрівна.— Посоліднішав, змужнів, а на обличчя — ще парубок.

«Дала б ти мені волю,— ховає посмішку Бульбак,— то побачила б мою солідність. Я б ще цапки ставав, утер би носа декому з молодих. Тільки хіба вирвешся з оцих лабет. В інших чоловіків хоч відрядження бувають, а тут — як собака на ланцюгу».

— Ти тільки не задирай носа; не зазнавайся,— перебиває чоловікові думки Галина Петрівна.— Це ти за моїми плечима так зберігся, огірочком виглядаєш.

«Та вже щодо плечей, то природа тут тебе не скривдила, — аж зітхає Бульбак. — Плечі в тебе, як у портового вантажника. За такими не один би сховався. Тільки чорт радий отим плечам».

— Знаю, що ти все це добре розумієш і тому так любиш мене, — випромінює тепло з очей Галина Петрівна.— Одну мене, бо, на моє щастя, ти однолюб.

«Ага, правильно, — іронічно підтакує в думках Григорій Іванович.— Звичайно, я однолюб, якщо не брати до уваги...»

Тут Бульбак боляче щипає себе за носа, і його думки та приємні спогади звертають з тієї слизької стежки, на якій недовго і посковзнутися. Йому аж сльози навертаються на очі.

— Господи, яка в тебе душа ніжна, яке серце чутливе! — Галина Петрівна широченною долонею гладить чоловіка по кошлатій голові.— Чистий, як дитина! І все частіше, Гришенько, підкрадаються до мене страшні думки: і що ти, бідний, робитимеш, як мене не стане.

«Ну, провокаторша стара,— змахує сльозу Бульбак.— Бач, куди загинає. Та тебе ще довбнею не доб'єш, тебе ні отрута найлютішої кобри, ні струм високої напруги не звалять з ніг».

— І знаєш, милий, я жінка добра й справедлива,— веде своєї Галина Петрівна,— тому наперед наказую: щоб не сидів бобилем, а одружувався. За тебе ще не одна з вискоком піде. Тепер же такі негідники, що нюхом чують, біля кого можна руки погріти.

«Ото вже благодійниця, ото вже добряниця! — зажмурює очі Григорій Іванович. — А чому? Бо знає, що тричі переживе мене. Бо знає, що й після мене ще когось з музикою відправить на той світ. Та ти б з труни вилізла, якби почула, що я вдруге женюсь. Ні, не моє то щастя».

— Тільки щира тобі порада. Ти чуєш мене? — штовхає Галина Петрівна чоловіка.— Бери не дуже молоду, бо заїздить.

«Хіба мене можна ще більше заїздити,— обмацує власні ребра Бульбак.— Не так ступиш, все торохтить, як у поганому возі. Та зніми з мене оцю видублену шкіру, як усі кістки розсиплються».

Григорію Івановичу стає страшенно жалко себе. Він відвертається і голосно схлипує. Від цього його ребра й справді ніби скриплять.

— Ніжний мій, добрий мій,— Галина Петрівна раптом хапає тонкого чоловіка в свої залізобетонні обійми.— Не плач, дурненький, я ще поживу. Я тебе ніколи не залишу самого. Ти диви, та це вже день білий! Ану, миттю одягайся та мчи на базар по картоплю!

Увечері вони знову шпацірують вкупі. Дебела, хоч і зморшкувата, Галина Петрівна тримає під руку худющого Григорія Івановича. А люди, знай, своєї: «Ото голубів пара! Ото вже живуть — душа в душу!»

ВАЖКОДУМ

Так уже, видно, людина створена: доки її, як паршивого кота, не ткнуть мордою, куди слід, сама своїх недоліків не побачить.

Буду самокритичним. Багато років і я не помічав своїх недоліків. Більше того, вважав себе кмітливим і навіть розумним. А ткнули, значить, мордою — прозрів. Зрозумів, що до розуму да-а-леко! Побачив, що важкодум я, та ще й завершений.

Дійшло це до мене за обставин досить-таки своєрідних і трохи смішних.

Якось одержали ми прогресивку, от і вирішили посидіти в товариському колі. Здавалось, звичайнісіньке це діло. Ну, скинулись, посиділи та й розійшлись.

Аж де там!

Нашого пащекуватого Ковбика ніби чорт за язика сіпнув.

— А давайте, — сказав Ковбик, — домовимось, щоб перед кожною чаркою був тост.

Я окинув поглядом стіл і заспокоївся. «Один, два три, чотири... шість... десять... тринадцять. Е-е,— думаю,— доки до мене черга дійде, можна вірша придумати, та чи вже буде кому слухати».

Доки я так оптимістично міркував, Ковбик бадьоро заговорив:

— Цілком впевнений, що висловлю думку всіх присутніх, коли запропоную тост за нашого Андрія Трохимовича.

Тут він повернув своє мідне плескате обличчя до директора і вів далі:

— Усі наші досягнення — це справа ваших рук і вашого таланту, Андрію Трохимовичу. За ваше здоров'я!

«Правильно. Хороший тост,— зробив я висновок, кладучи на хліб чимале кружало язикової ковбаси.— Це саме і я б сказав, бо без директора які можуть бути успіхи».

Ніби на підтвердження моєї думки Андрій Трохимович вдячно кивнув Ковбикові.

За хвилину підвівся з місця тонкоший і довгоносий Дерун. У колективі його прозивають Колумбом, бо він у кожному новому керівникові відкриває щось таке, чого інші не помічали.

— Я проголошую тост,— заскрипів Дерун, немов суха осика,— за широку і добру душу Андрія Трохимовича!

«Теж правильно. Теж добре сказано,— думав я над словами Деруна.— На те він і керівник, щоб у нього була широка і добра душа».

Мені захотілося висловити свою думку про тост Колумба, тому я обернувся до Маслюка, який сидів праворуч, і прошепотів:

— Правильно! Чужа душа — темний ліс!

— Ги-ги! — вишкірився Маслюк. Тоді раптом сховав зуби і до мене: — Ви що?!

Я не встиг проаналізувати такої реакції Маслюка, бо почав говорити Коловоротний.

На мій подив, Коловоротний хвалив не директора, а його дружину. Але з виразу обличчя Андрія Трохимовича не видно було, щоб він гнівався чи ображався.

«Власне, це закономірно, що й про директорову дружину тут говорять,— переконував я сам себе.— Був би директор нежонатим чи вдівцем, хіба б ми мали якийсь порядок? Бігав би він, висолопивши язика, по їдальнях, по пральнях, ну а ввечері по гуляннях... Ні, я сказав би те саме. Молодець Коловоротний, глибоко колупнув».

Знову мені закортіло висловити думки вголос. Тому я обернувся до Товстенка, який сидів ліворуч, і теж прошепотів:

— Логіка залізна: муж і жона — одна сатана.

— Ха-ха! — вирвався сміх у Товстенка і так само, як у Маслюка, раптом обірвався.

— Ви думаєте, про що ляпаєте? — облік мене розчервонілий Товстенко.

Я спохватився. Хотів таки подумати, але не встиг.

— Нехай Бухало щось скаже! — вніс пропозицію пащекуватий Ковбик, дивлячись на мене як вуж на жабу.

Мене неначе струмом високої напруги вдарило: ні встати, ні язиком поворухнути.

— Давайте, давайте! — підтримав Ковбика директор.— Ваша черга.

Я зібрав усі сили, мобілізував усю енергію, підвівся. А воно як заціпило.

«Про що говорити? — шугали думки. — Про

руки директора уже сказано. Про талант сказано. Ах, про добру душу... Ні, душу ж Колумб відкрив. Господи, про дружину теж говорилося. Ні, це кінець. Жодної путньої думки».

За столом мертва тиша. Ніхто ані сьорбане, ані плямкне. Чую, як серце калатається.

— А реплічки кидати вмієте,— прошипів Маслюк.

— А про мужа й жону віршем чесонули мені на вухо,— торкнувся мого ліктя Товстенко.

Щоб не впасти, я сів. Ніби в калюжу.

І тоді за столом усе ожило.

— Дайте я скажу! — гуділо мені під вухом.

— Послухайте мене!— хтось гулко дзенькнув по пляшці.

І, уявіть, люди говорили. І гарно говорили.

— Андрій Трохимович — чудовий організатор!

— Наш директор — першокласний господарник!

— За авторитет Андрія Трохимовича!

«Свиня ти, важкодум нещасний! — нещадно картав я сам себе, дивлячись під стіл.— Та він же, наш Андрій Трохимович, виходить, і чудовий батько, і заповзятий мисливець, і рибалка, і шахіст, і... І бодай би мені провалитися отут у всіх на очах! Не зіпив двох-трьох гарних слів. Стільки в людини позитивних якостей, а ти сліпак, важкодум!»

*

А директор наш виявився ще й гуманною людиною. Інший на його місці такого важкодума, як я, на другий день витурив би з роботи. А він ні.

Андрій Трохимович запросив мене до себе аж через тиждень.

— Напишете заяву чи..? — ввічливо запитав директор.

Я й тут не одразу дотумкав, у чім річ.

— Це щоб було оформлено, ніби за власним бажанням. Для вас же краще.— терпляче пояснив мені Андрій Трохимович і на прощання міцно потис мою спітнілу руку.

НЕМАЄ ЛИХА БЕЗ ДОБРА...

Ви, люди добрі, як собі хочете, так і судіть, а я вам скажу, що немає лиха без добра. Забожусь і заприсягнуь, що це — істина. Сама в цьому пересвідчилась, сама це пережила. А пережила я таке, що за багато років навіть не снилося. Сказати б, від недавнього часу вся моя душа перевернулася й переінакшилася. Та ви тільки послухайте.

Живу я, значить, і живу. Добренько, спокійненько. Дочка і зять заробляють чимало, я теж свою пенсію колгоспну одержую. Онуки вже величенькі, турбот у мене немає. От тільки подітися наче нікуди. До клубу ходити разом з молодими — ніяково, а від церкви наші люди давно відмовились. На те божа воля. Як хто хоче, так нехай і живе. Тільки ось таким, як я, куди?

Сиджу я, сумую, і так мені захотілося десь поїхати, святі місця відвідати й, може, востаннє, помолитися. Бо воно ж чесно життя прожила, чесно своє й відпрацювала, а хіба гріхів не маєш?

З цими думками й у дорогу зібралась. Дочка й зять сміються, відмовляють мене, а я на своєму

стою. Одного дня — вузлик з їжею в руки та й подалася до райцентру.

Неділя саме. День ясний, теплий. Відчуваю—сам бог допомагає мені намір добрий здійснити. І квиток купила, і автобус швидко знайшла. Вмостилася на м'якому місці, прислухаюсь до розмов і тут мало не падаю від здивування та радощів.

Уявіть собі, я вже й не думала, я вже й не сподівалась, що стільки ще є людей набожних.

— Ви куди прямуєте?—запитую молодичку, яка сіла біля мене.

— У Лавру, бабуню, зроду ще там не була,— відповідає молодичка.

— А ти, дочко?— торкнула я за плече дівчину, котра сиділа спереду.

— Теж у Лавру,— блиснула вона оченятами-зірочками.

Що за okazія? Сіпаюсь я на місці. Нехай би вже старі їхали, а то стільки молодих... Дивлюсь, а в кількох хлопців і значки комсомольські на піджаках, як в онука мого. Не втрималася, схлипнула від усього того.

— А ви, бабо, теж з нами? — раптом запитав мене чорночубий парубійко в новенькому сірому костюмі.— Правильно, давно пора...— І засміявся.

— А що я — в бога теля з'їла? — відповідаю твердо.— Святі місця відвідати — сама душа во-
лить.

Рушили. Мотор гуркотить, сонечко — у віконечко, а я дрімаю. Так і до міста дісталися. Підїхали до муру, що ним обнесено церкви. Боже, твоя воля! Куполи золотом горять, стіни біленькі, кругом порядок, чистота. А люду! Так і сунуть, так і сунуть.

Е-е, думаю собі, не минула, значить, нас божа благодать. Де це колись було, щоб отак зручненько на моління діставались! Це ж по тижню, а то й більше люди пішки тьопали, на самому хлібі та воді жили. А тепер — джик, джик на машині — і тут.

Думки мої перервалися, бо до нашого гурту підійшов чоловік і скомандував: «Ну, підемо!» Рушили ми за тим чоловіком, у церкву зайшли. Я одразу до вітваря та на коліна — бух. Хрещусь, молюсь, поклони б'ю. Коли це хтось мене сіп за рукав. Глянула, а то молодиця з нашого автобуса.

— Ви що, бабуню? — втупилась вона в мене.— Ви просто тінь на нас кидаєте.

— Як то «що»? — підвелась я.— Молюсь. А ви хіба не молитись приїхали?

— Звичайно, ні,— каже та молодиця.— У нас екскурсія. Це ж тепер не церква, а музей.

— От тобі й маєш! Що ж робити?

— Ходіть з нами та слухайте, що екскурсовод розповідає. Бо від гурту відіб'єтесь, то й додому не втрапите! Це вам не село. Це загубитесь...

Господи, лихий поплутав... А я ж їхала в ту Лавру, де ще й зараз богослужіння. Треба ж в отаку халепу вскочити! Тільки нічого не вдієш. Від гурту й справді відбиватись не слід.

Зітхнула тяжкенько, нишком осінила себе хрестом та й почала слухати розповідь того чоловіка.

Ні, ще раз скажу, що чимало прожила я на світі, сповідалась і причащалась, проповідей батюшки доволі наслухалась, тільки на таке натрапила вперше.

Як почав, значить, говорити той чоловік, як почав розказувати! Ну як по писанію святому, тільки

зовсім про інше. Показував картини всілякі, говорив, звідки земля наша взялася та як люди на ній з'явилися. І все зовсім не так, як було наш батюшка Гавриїл розповідав. Той на будь-яке запитання завжди одну відповідь мав: «Усе від бога». А цей якось так ладненько довів, що й самого бога люди вигадали.

Ходжу я за гуртом та все слухаю. Аж мурашки по тілу поповзли від тих слів. Невже ж такі ніякого бога нема? А звідки ж воно все оте, що ми бачимо? А чоловік говорить, а чоловік розтлумачує. І ще так, що в саму душу влазить. Я тільки вам передати того не можу...

Побували ми і в печерах, побували й там, де мумії єгипетські лежать. Не все я збагнула, але ніби якось світ ширше побачила, ніби розвиднілось мені після довгої темної ночі.

— Ну що, бабуню, набили поклонів?— пожартував чорночубий парубійко, коли ми поверталися до дому.

— Не скаль зубів,— одмахуюсь від жартів.— Знаєш же, що лихий поплутав, не в той автобус мене встроїв, не до тієї Лаври заїхала...

— А ви не турбуйтеся,— заспокоїла мене дівчина з оченятами-зіроньками.— Адже все вийшло культурно, гарно. Може, це й на краще для вас. Хіба б ви з нами спеціально поїхали?

Довго я над усім тим, що сталося, розмірковувала. Нікому про помилку свою не розповідала. Бо ж у селі засміють, як я з екскурсією молитись їздила. А потім таки погодилася з дівчиною: на краще все вийшло.

Поїздка ота зробила й мене невіруючою. А бо-
жусь я та господа згадую ото тільки так, за
звичкою.

Ось чому, люди добрі, я й кажу, що немає лиха
без добра.

І ще, хай мені бог простить (це знову за звич-
кою), маю намір і цього літа поїхати на екскурсію.
Тільки вже спеціально. І поїду не сама, а з десяток
своїх ровесниць повезу.

ДЕНЬ ВІДКРИТИХ СЕРДЕЦЬ

О, це завжди найсвітліший день першої декади березня!

А коли говорити точно, то цей найсвітліший день завжди припадає тільки на 8 березня.

— А погода?— запитаєте ви.

Погода -- дурниці. Погода на цей день не має ніякого впливу.

Нехай надворі буде лютий мороз, нехай там завиває традиційна березнева хурделиця, нехай періщить передчасний весняний дощ, а день все одно залишається світлим.

І, звичайно ж, для жінок.

— О жінки! О прекрасна половина роду людського!— якщо не вигукне, то неодмінно подумає кожен мужчина уже 7 березня.

У цьому вигукові або в цій думці все: і ніжна любов, і повага, і визнання.

Визнання незаперечних жіночих достоїнств.

Так, так, достоїнств.

Ще б пак! Ну, хто з мужчин так уміє плекати наших милих діточок? Хто з мужчин зварить такий смачний борщ, хто приготує такі смачні котлети? А прання білизни? А затишок у квартирі? А-а-а?..

Ні, тут скільки й не «акай», а жінки скрізь таки на першому плані.

І, слава богу, мужчини це розуміють. Цінять.

Ось чому вже 7 березня вони починають гарячково думати про жінок. Піклуватися про них.

7 березня...

— Куди летиш?

— За подарунком. Завтра ж такий день.— І побіг. Не побіг — полетів.

А ось стоять двоє.

— Я, брат, своїй на плаття.

— А я своїй костюм шерстяний.

В іншому місці про те ж саме:

— Ну, щось уже купив?

— Соковіджималку

— Електричну? Де дістав?

— Та ні, ручну. Моя ж не працює, то й ручною чавитиме. Вона в мене, нівроку, ги-ги! А ти ж що несеш?

— Шльопанці. Такі, розумієш, легенькі, м'які.

— Дружині шльопанці? Ги-ги!

— Не гигає. Дружині я сумочку припас. Шльопанці тещі. Хай носить. На рік вистачить.

Гурт мужчин осаджує аптеку.

— Чи воно знову якийсь африканський грип, що така черга?— дивується бабуня.

А воно зовсім не те. А воно ось що:

— Які у вас духи?

— А дешевіших нема?

— Може, є пробні, то мені шість флакончиків.

І кожен мужчина щось несе. Той духи, той панчохи, той коробку цукерок, той чобітки, той...

— А ти що несеш?

— Пральну машину.

— Тю-у! Два вихідних дали, а він механізацію розводить. Машина ж білизну рве, як собака. Нема тобі в світі краще, як жіночка руками випере.

Це на вулицях, у магазинах.

А загляньмо 7 березня в першу-ліпшу квартиру. За яким заняттям ми застанемо мужчин?

Ні, ні. Газети геть, телевізор вимкнутий, шахи десь на шафі. Мужчини, як бійці на передовій, один орудує пілососом, інший, заливаючись гіркими слізьми, хрін тре, а дехто обсмоктує кісточки з холодцю.

Але 7 березня — це лише великий підготовчий день до мужського джентльменства.

Саме джентльменство вступає в дію 8-го. І діє цілісінький день. З раннього ранку і до пізнього вечора.

— Поздоровляю тебе, рідна, з великим святом! Це 6 сьогодні з такої нагоди й по чарці варто. Не дивись на мене так. У магазин сам збігаю.

А в магазині:

— Чого це ви там жінкам відпускаєте?! Їхнє діло відпочивати сьогодні.

А в автобусі:

— Ідїть, дамочко, сїдайте! Сьогодні ваш день, ми й постояти можемо.

Або:

— Ану, підніміться! Жінка он стоїть. Ну й совість! Такий здоровий, а не розуміє. Ех, люди!

А в компанії:

— Давайте ми, друзі, першу чарку за наших милих жінок!

— За здоров'я жінок!

— За щастя жінок!

— Нехай вони будуть здорові! На нашу радість, на нашу втіху!

І так з раннього ранку до пізнього вечора. І так увесь день 8 березня.

Бо то справді світлий день неперевершеного джентльменства мужчин.

Яке це щастя, що 8 березня буває кожного року!

І яка це радість, що мужчини свято шанують цей день!

НЕХАЙ
ХОЧ ДІТИ
ПОРОЗКОШУЮТЬ

Правильно! Нехай порозкошують.

Нехай зазнають радощів з малих років.

Не так, як їхні дідусі й бабусі, котрі в дитинстві й голими пупами світили, і босоніж бігали, і навіть смаку цукерки не знали.

Минулося! Не той нині час, не так і питання про дитинство ставиться.

Колись, якщо дитина чогось попросить, то батько одразу їй урезонить:

— Ану цить, бо як трісну! Іч, чого закортіло. А як ми росли?

Тепер не те.

Тепер так:

— Ми з тобою дитинства не зазнали, то нехай хоч воно порозкошує.

«Воно»— це синочок чи донька, а здебільшого онучок або онучка.

Розкошування починається з тарахкалець та іграшок.

— І навіщо це ви їй стільки ляльок закупили? Вона ж їм тільки голови відкручує та руки відриває.

— Ет, нехай відриває, нехай і ламає. Ми ж колись не ламали, бо нічого не мали. Ехе-хе!

Дівчатка ретельно калічать ляльок, ламають ліжечка, меблі, б'ють посуд. Хлопчики — автомашини, літаки, підйомні крани, механічні залізниці, пістолети, ракети.

— Пора б уже Вовочці лисапедика купити, — підказує бабуся.

— Та він довго на ньому їздитиме? — стримано заперечує дід.

— Господи, сам не мав, то хоче, щоб і дитина не мала, — наступає баба. — Таж ви, песиголовці, з прядок собі лисапеди майстрували. Хай дитина потішиться.

Купили спочатку велосипед, а потім і мотоцикл. З дівчатками інша турбота.

— Піаніно треба. Нехай бренькає, нехай вчиться.

— Раніше до вчителя музики поведіть. Нехай скаже, чи є у дитини слух, чи є музичні здібності.

— Ну подивіться ви на нього! При чому тут слух, при чому тут здібності? Ти пам'ятаєш Трифона Голоп'ятого? Пам'ятаєш, як він на балалайці грав? А був же глухий, як колода.

— Та пам'ятаю...

— Отож-то. А він: слух, здібності... Досить, що ми нічого не бачили й не мали.

Отак все дістається, купується, ламається, розбивається. Це аж доки діти самі собі смаки вироблять. Тоді легше. Тоді вже ні батькові, ні матері, ні дідові, ні бабі не треба більше ламати голови над тим, що його ще дитині придбати. Дитина сама підкаже.

— Тату, мені вже соромно на мотоциклі їздити. Он Репані своєму Віктору «Москвича» купили.

Ту розмову слухає дід. Слухає і сердиться:

— Бач, куди загнув, матері його ковінька! Бач, якої заспівав! Це вже занадто. Ми колись...

— Чого ти зі своїм тикаєшся?— розхлипається тут баба.— Сам тільки й їздив, що на сухоребрій кобилі, то хоч би про онука подумав. Тепер же вік такий, що люди на машинах їздять, а не на возах, як ми колись.

Чим дорослішими стають діти й онуки, тим ретельніше докопуються вони, чого ще не мали їхні батьки й діди. Тут вони точно і легко встановлюють, що ті не мали кооперативних квартир, ніколи не їздили до моря, не подорожували по закордонах, мали звичку лише один раз одружуватись.

Благородні потомки готові заповнити оті прогалини у біографіях близьких.

Один тільки пункт завжди викликає деякі неузгодження.

— А чи не пора б уже нашому Василькові за якесь діло братися?

— Та воно ж ще дитина! Щойно десятирічку закінчило!

— Я в такі роки ого-го як працював!

— Ну, ти себе прирівняв. Та ти ж був дурний, неосвічений. А це ж дитина тендітна. Ні, нам важко шматок хліба діставався, ми недоїдали й недосипали, то нехай хоч воно поживе спокійно. Ще наробиться за життя.

«Воно» не заперечує. «Воно» з любов'ю дивиться на свою розумну бабусю, бо погляди їх цілком збігаються.

ЕГЕ Ж, БУЛО!

Село... Скільки у цьому слові чарівного!

Це тобі й хати чепурні у садах вишневих, це тобі й лани широкополі неозорі, це тобі й верби над ставом дзеркальним, це тобі пахощі медяні і пісня жайворонка ніжна!

А люди! Добрі, працьовиті.

І скрізь механізація, культура нова, побут новий!

Все нове. А от скептик, отой хитренький, що все під сумнів бере, ще не вивівся. Отак при кожній нагоді всуне свого носа у гурт і докине:

— А все-таки тепер не те. Не те, я вам кажу. От колись була глина! Тепер такої і в помині нема.

І, знаєте, він має рацію, отой скептик. Тепер таки не те, що було колись.

А колись було, значить, таке на селі...

ЕКОНОМІКА

Основу її, звісне діло, становила земля. І землі тієї, цвіроку, вистачало. Було навіть ляжеш на свою ниву і то всієї пuzом не закриєш.

Правда, в кожній сім'ї родились діти, росли й одружувались, то землю час від часу треба було ділити. Щоб не вдаватись до хитромудрої арифметики, землю розміряли й ділили не сажнем, а здебільшого кілком. Це було просто й дохідливо.

— Тобі теж землі захотілося? Н-на!— Це сильніший із братів тріскав кілком по черепу свого слабшого брата. І при цьому давав практичну рекомендацію:— Можеш і в наймах десь прожити.

Головними знаряддями виробництва були: віз, плуг, борона і кобилка ворона.

Кобилка та не тільки роботяща, а й ненажерлива. За зиму вона разом із сухореброю корівчиною умудрялась з'їдати все сіно, всі стріхи на хліві, а коли хазяїн загавиться, то й солом'яні устілки пови-смикують з його драних чобіт.

Кожен господар мав молотарку у два-три ціпи, а дехто й паровий млин, який тоді називався жорнами. Коли мелеш, то пара над тобою стовпом стоїть.

Малувато було молока. А все через ступу. Бо, відома річ, де ступа — там і відьма. А коли вже відьма у дворі — молока не чекай.

Жіноча половина успішно розвивала місцеву промисловість: прядильну (на кожну дівку по прядці), ткацьку (один верстат на кілька дворів).

Хто вів господарство рентабельно, той неодмінно мав і гроші. На відміну від багатіїв, капітали зберігали не в банку, а в банці. Ясна річ, жоден дурень не клав у банку грошей паперових, боявся, щоб не відсиріли й не розкисли. Найкраще зберігались у банці мідяки. Дехто, правда, ризикнув накласти у банку й керенок. Але вони пропали, як тільки сам Керенський п'ятами наживав.

ПОБУТ

Побут був у повній відповідності з економікою. Люди їли круглий рік, суворо дотримуючись постів. Найперша ознака посту — поголовна куряча сліпота у людей.

Тут доречно сказати, що селяни обов'язково споживали й курятину. Це робилося у двох випадках: коли вже хтось помирав, то різали курку, або курка здихала і її дорізували, щоб не пропала.

Одягалися люди в полотняне. А от взуття, то справді тоді стільки не рвали, як тепер. Секрет простий: на босих ногах шкіра практично зносу не мала, а постолои плели з лика верби чи в'яза.

У кожній сім'ї неодмінно був традиційний кожух, що передавався від покоління до покоління.

Кожух той був так усіяний латками, що нагадував собою політичну карту світу.

Невідомо, з яких причин єдиним цілим місцем була задня сторона кожуха, приблизно в районі Антарктиди...

ФІЗКУЛЬТУРА

Хоч Лужників і не було, а змагання різні були. Змагались у довгої лози, у переплигача, ганяли гилку, грали у квача. Зареєстровано і світовий рекордскачок на свині. Його поставив відомий дід Лобода. Якось він проходив через браму церковного подвір'я. У цей час хлопчики налякали здоровенну свиню. Вона шмигнула поміж ноги діда Лободи, зачепилася за штани і понесла старого через усе

село. Учепився дід Лобода за щетину, заплющив очі і тільки твердить: «Святий боже, святий кріпкий, святий безсмертний, помилуй нас!» До пам'яті прийшов дід аж за селом.

Досі цей рекорд не перекрито.

МЕДИЦИНА

Щоправда, не було клінік, амбулаторій, аптек, а от лікарів і ліків вистачало.

Кожне село мало кілька своїх гінекологів (бабок-пупов'язалок), терапевтів (шептух), костоправів (вивихнуті кості ставили на місце з допомогою віжок чи налігача і дубового кілка), зубного лікаря.

Зубним лікарем був здебільшого швець. Він прив'язував хворий зуб дратвою, чіпляв кінець дратви на кілочок у стіні, нишком запалював віхоть соломи, а потім тикав вогнем під ніс пацієнту. Той рвучко відкидався назад, і зуб з усіма кореннями повисав на дратві.

КУЛЬТУРА

Опери не було. Бодай поганеньких клубів — теж. Культурні заходи проводились, головним чином, на вечорницях, а влітку на колодах. Це для молоді. Старші люди без упину слухали довгими вечорами собачий перебріх і жаб'яче кумкання. Коли гавкання надоїдало, жінка казала чоловікові:

— Винеси Бобику шматок хліба, нехай він здохне!

Он, значить, яке було...

А тепер у селі трактори й комбайни, автомашини й мотоцикли, кіно і радіо, телефони й телевізори. Тільки скептика цим не здивуєш. Він звик до всього, тому й твердить своє:

— Хіба тепер глина? От колись була!..

ГЛАНДИ

— Прошу, сідайте! На що скаржитесь?

— Власне, я не скаржусь. Я до вас на консультацію.

— Слухаю.

— Порадьте, що робити? За мною ось уже півроку ганяються з ножом, хочуть видалити гланди. А я все вагаюсь. Дай, думаю, покажуся ще одному хорошому спеціалісту. Може, ще й не треба нічого робити.

— І прийшли до мене?

— До вас.

— Правильно зробили. Так, відкрийте рот. Ще, ще. А-а-а!

— А-а-а!

— Так-с, ясно. Значить, кажете, з ножом ганяються?

— Ганяються.

— А я, між іншим, нічого у ваших гландах не бачу. Гланди як гланди. Вони вас турбують?

— Та так: і турбують, і не турбують.

— Жити можна?

— Начеб і можна.

— А вони з ножем? Ото нікого не слухайте. Ваші гланди можна на виставці демонструвати. Заявляю вам авторитетно.

— І вони ж заявляють авторитетно. Кажуть, якісь там пробки є. Якщо не видалиш, кажуть, то буде гірше.

— Ану, ще покажіть ваше горло. А-а-а!

— А-а-а!

— Не бачу. Ніяких там пробок. А вони з ножем до горла? Ха-ха!

— З ножем.

— Який же це, пробачте, дурень вам рекомендує?

— А ви Голосійченка знаєте?

— Як не знати! Голосійченка, чоловіче, всі лікарі знають. Світило. Головний отоларинголог усієї області. Професор! А що?

— Він може помилитись?

— Що ви? Той уже як скаже, можете не сумніватись. Той діагнози ставить, як бог. А навіщо це вам?

— Та так просто. Думаю, якщо він світило, то помилитись не може.

— Ану, ще сядьте, тільки ось сюди, до світла. І рота ширше. А-а-а!

— А-а-а!

— Так-с. Ах, ось вони, ті пробки. Та ви не закривайте горла язиком! Бачу, бачу. Не вертїться, прошу вас! Так і є. Тільки видалити — і то негайно! Так вам і Голосійченко сказав?

— Нічого він мені не сказав, бо я в нього й не був.

— А навіщо ж ви мені голову морочите? Навіщо про Голосійченка розказуєте?

— Хочу ще до нього попасти та послухати, що він скаже. А то наш фельдшер доводить, що треба видалити. Ви і так, і так говорите. А в мене гланди свої, не позичені. Та, нівроку, і турбують рідко.

— Сядьте ще. Голову вище! Рот, рот відкрийте! Ні, там у вас нічого нема. Гланди як гланди. Хоч на виставці показуй. Це я вам заявляю авторитетно. Так-то. Не забудьте, що я вважаю себе учнем Голосійченка.

— А як же мені з фельдшером бути?

— Та не зважайте на нього! Хіба ще мало є невігласів?

І СТІНИ ВУХА МАЮТЬ

І сівнув же мене чорт висловити на адресу нашого керуючого критичне зауваження. Власне, не зауваження, а лише свою, можливо, навіть не досить дозрілу думку.

Було це, пам'ятаю, у понеділок, з самого ранку. Тільки-но посходились ми на роботу, посідали за столи, як хтось, невідомо з якої нагоди, і почав: хороший у нас керуючий, розумний, діло своє знає, твердо на своєму місці сидить. А я, не вщипнувши себе за вухо, взяв та й ляпнув:

— У таке крісло кого й не посади, то не випаде. Ніжки дубові, міцні, спинка теж не відвалюється. У такому я б теж сидів.

Бовкнув я все це та ще й гигикнув, як у порожню діжку. Ніхто мені не заперечив, ніхто мене й не підтримав. Тільки в кімнаті стало тихо-тихо, немов у домовині. Було навіть чути, як Серафима Михайлівна слину ковтнула. Та за кілька хвилин все ожило і ввійшло в своє русло. А десь через півгодини мене викликали до керуючого.

Зустрів мене Олександр Андрійович посеред кабінету. Зустрів, вклонився до землі і, зробивши розмашистий жест рукою, вказав на своє крісло:

— Прошу, Павле Гавриловичу! Прошу, дорогий. Сідайте і керуйте!

— Що ви, Олександрє Андрійовичу,— розгубився я і відчув, як вогнем запалали мої щоки, вуха і навіть потилиця.— Навіщо такі жарти, Олександрє Андрійовичу. Кожному своє,— белькотів я.

— А ви не бійтесь,— все ще показував на крісло директор.— Сюди кого не посади, то не випаде. Ніжки дубові, міцні, спинка теж не відвалюється.

Я кліпав очима. Я не міг втямити, звідки керуючий знає все дослівно, що я сказав півгодини тому. Нікого ж він не викликав, і ніхто ж наче з кімнати не виходив.

— Вагаєтесь? Бойтесь?— лагідною посмішкою дошкуляв керуючий.— Ну гаразд, ідіть. А надумайте, я вам завжди уступлю це крісло.

Присоромлений, розбитий виходив я з кабінету. Здавалось, підлога хитається під ногами. А в голові єдина думка: «Хто?» До кінця дня працювати вже не міг. Зате в мене визрів один план. Мине кілька днів, і я будь-що налагоджу нормальні стосунки з керуючим. А може, й дружбу заведу.

Уже на другий день я приступив до здійснення плану. З сонцесяйним обличчям підійшов я до Серафими Михайлівни. Чому саме до неї? Бо вона давно дружить з жінкою керуючого.

— Між іншим, я вчора пожартував,— найприємнішим голосом прошепотів я на вухо Серафимі Михайлівні.— Насправді ж глибоко розумію, що Олександр Андрійович — прекрасний керівник. Я за нього у вогонь і в воду.

Коли я відійшов, Серафима Михайлівна хвилинка порпалася в паперах, а потім взяла якусь

папку і з виглядом заклопотаної людини вислизнула з кімнати.

«Ключуло»,— подумав я і страшенно зрадів своїй винахідливості. Жінка ж не може тримати в собі секрету й п'яти хвилин.

Скоро Серафима Михайлівна повернулася, сіла за стіл, а я з нетерпінням чекав виклику. Та мене так ніхто й не потурбував за весь день.

Перед тим, як іти додому, я довгенько вештався поблизу кабінету керуючого, доки таки не побачив Олександра Андрійовича. Але в його очах, крім зневаги до мене, я нічого нового не прочитав.

У середу я підстеріг Грицька Панасовича Жолоба, нашого головного технолога, який, кажуть, колись вчився разом з Олександром Андрійовичем.

— Цікаво, а наш керуючий і в студентські роки був таким здібним, як тепер?— випалив я скоромовкою.

— По-перше, здрастуйте,— ошелешив мене Жолоб.— По-друге, Олександр Андрійович у студентські роки ще не був керуючим, а по-третє, який це вам дурень сказав, що він...— Тут Грицько Панасович раптом ніби прикусив собі язика, підозріло зиркнув на мене і зник за дверима.

«Осічка»,— зробив я висновок. І, хоч ніколи в житті цигарки в зубах не тримав, пішов покурити до Степана Захаровича Пиптя, який ось уже чверть віку відає в нас кадрами.

— Хороша людина наш керуючий,— давлячись димом, почав я без будь-якої преамбули.

— Дуже хороша, — луною повторив за мною Пипоть.

— Розумна!

— Дуже розумна,— підхопив Степан Захарович.

— Чуйна,— вів я далі.

— Дуже чуйна,— підтримав мене Пипоть.

— Справедлива,— кинув я останнього козиря.

— Дуже справедлива,— охоче згодився Степан Захарович і хитро підморгнув мені.

«Даремно сів буйні зерна,— лаяв я сам себе.— На цьому ґрунті вони не проростуть. Пипоть швидше свою похвалу висипле перед Олександром Андрійовичем, аніж скаже про мою».

Я не помилився. Керуючий уникав будь-якої зустрічі зі мною.

Тоді я пішов до Морковочки. Він не тільки завідує складом, а й рибу з керуючим ловить.

— Яке це щастя, що керуючим у нас Олександр Андрійович,— потиснув я руку Морковочці.— Такий добрий, такий лагідний. А в інших колективах, розповідають, до плачу доходить.

— Бува, бува,— лаконічно відповів Морковочка.

— Дай бог, щоб він ніколи нас не покинув, бо погинемо, як руді миші,— продовжив я розмову.— А на риболовлю після роботи не збираєтесь?

— А що?— так само лаконічно запитав Морковочка.

— Та нічого. Я б теж з вами. І не пошкодуєте. Будуть черв'яки, буде принада, буде й те, що рибалкам для піднесення настрою потрібне,— агітував я Морковочку.— Словом, кличте. Вважатиму за велику честь.

Але й на риболовлю мене не запросили. З усього я зробив сумний висновок, що жодна моя похвала до керуючого не дійшла.

Тоді я кинувся в атаку.

— Наш керуючий — талант, — голосно сказав я головному інженеру, зустрівшись з ним у буфеті.

— Цілком згоден з вами, — відповів той, дивлячись не на мене, а в склянку з молоком.

— Олександр Андрійович — геній! — кинув я на ходу бухгалтерові, коли той уже відчинив двері кабінету керуючого.

Я був впевнений, що ці слова долетять і до Олександра Андрійовича, але не заспокоювався.

— Я безмежно закоханий у нашого керуючого, — шепнув я на вушко його секретарці Вірочці.

І все ж мої слова палкої любові не доходили за призначенням. Я був у відчаї.

Видно, у відчаї я й дозволив собі вдруге висловити критичне зауваження на адресу керуючого.

— Безсердечна він людина, — тільки й сказав я. Сказав тихо, ні до кого не звертаючись.

Уявіть, через півгодини я вже стояв у кабінеті керуючого. Стояв ще більш розгублений, ніж тоді, у понеділок.

— Ніяк не заспокоїтесь, Павле Гавриловичу? — лагідно, як і в понеділок, запитав мене Олександр Андрійович. — Все паплюжите? Гадаєте, до мене не доходить?

— Олександр Андрійовичу! — мало не зі сльозами на очах вигукнув я. — Пробачте, але мені не зрозуміло, звідки це все. Я ж увесь тиждень говорив тільки хороше. Я ж...

— Не чув хорошого. Не чув, Павле Гавриловичу. А про те, що я безсердечна людина, чув. Ось так воно.

«Яким чином?»— одним лише здивованим поглядом запитував я керуючого.

І ніби вгадуючи мої думки, Олександр Андрійович повчально повторив чомусь забуту мною істину:

— Пам'ятайте, Павле Гавриловичу, що й стіни вуха мають. І воничують.

«Чують точують,— подумав я, виходячи з кабінету керуючого.— Але чому воничують тільки погане, бодай їм позакладало!»

ХРЕСТИНИ З МУЗИКОЮ

— Ну й мали ми з онучкою своєю!— охоче розповідає стара Домна Пічкур.— Усякого на довгому віку бачила, а таке вперше довелося пережити. Сказати б, у селі нашому я й почин зробила отому гарному ділу. Не навмисне, а зробила. Ге-е-е, тепер, знаю, бабу Пічкуриху довго згадуватимуть! Та й я до останнього дня не забуду, як оте все вийшло.

А вийшло, значить, таке. Якось моя онука Варочка поїхала зі своїм Сергійком до його батьків. На день чи два вирядились. А Тетянку на нас покинули. На двох бабунь. Тільки молоді з хати, а я одразу до Наталки:

— Слухай, дочко, воно тепер на старших, звісно, не дуже зважають, тільки ж давай і ми, як усі люди...

— Це ви про що?— не зрозуміла мого натяку Наталка.

— Про Тетянку,— показую їй на сонну дитину.— Нехрещеною росте. Йй, може, й нічого, а ми гріх беремо на душу.

— Ото завели!— розсердилась Наталка.— У людей повиростали, виросте й наша.

— Ой, гляди, дочко,— знову я за своє.— На віку — як на довгій ниві. Ще, може, колись пошкодуємо. А зараз така нагода... І молодих удома нема, і саме батюшка підвернувся. А чи довго він буде? Вже ж не один змінився...

А я, люди добрі, так скажу: бог десь далеко над нами. А мо', його, прости господи, як ото кажуть тепер, і зовсім... Тільки ж так уже було заведено з діда-прадіда, щоб діти росли хрещеними, а не бурсурманами якимись. Тому й піклуюсь. А Наталка, бач, вагалась. Уже по-новому звикла.

— А Варочці й Сергійку це не зашкодить?— питає мене.— Ой, дізнається хтось — буде нам!

— Ти тільки не переч. Я все сама зроблю,— урезонюю дочку.— Комар носа не підточить. Кумів би тільки знайти!

Умовила. Зі скрипом, але погодилась Наталка. Збираюсь тепер до людей надійних. Біжу до Ющенкових. Це порядна, чесна сім'я.

— Палазю!— звертаюсь до молодиці, яка саме на городі поралась.— Зроби добре діло.

— Яке, бабуню?— розігнулась Палажка.

— Тетянку охрестити.

— Я — до церкви?!— блиснула на мене молодиця.— Давайте,— каже,— так: ви в мене, бабуню, не були, ми не бачились і не говорили. Ясно?

Бач, якої завела! З сорому можна згоріти. Ніби я її на крадіжку підбиваю. А я гадала, стара моя голова куряча...

Шкандибаю до Мотузенків — нікого вдома, як на лихо. Виходжу з двору і натикаюсь на Олю Зализу.

— Олю, не відмов. Вік дякуватиму,— зупиняю

дівчину.— Дитину охрести. Все буде нишком-тишком!..

— Ха!— глипнула на мене голубоока.— Ви, бабуню, з комсомольського віку вже, звичайно, вирости. Вам все одно що робити. А я комсомолка!

Господи, спробуй тепер знайти людину, яка тебе зрозуміє. Десяток дворів обійшла і тільки ославилась. А до церкви ніхто не хоче, хоч ти їх на вірвовці тягни.

«Ні, це з бабами так важко,— міркую собі.— До чоловіків звернусь, там легше буде». Іду до Тимофія Солянки. Так і так, мовляв. Згода?

— Якби це Варочка попросила, пішов би,— серйозно каже Тимофій.— А так, бачу, односторонньо ви, бабо, рішення прийняли. Тому воно не дійсне.

До кого ти кинешся? А як до Єфрема? Хрещений батько з нього, правду сказати, непутящий. Але хоч на приманку може клюнути. Знайшла його біля колгоспних коней.

— Хочеш,— питаю,— чарчину потягти?

— Іго-го-го! Ха-ха-ха! — аж заіржав Єфрем. — А ви що, заміж виходите?

— Не гигаї, а слухай толком!— осаджую цього невігласа.— Кажу, значить, буде й чарка. Шукай куму і гайда до церкви з Танечкою нашою!

— Е, ні, бабо!— сховав зуби й найжачився Єфрем.— Чарку можу перехилити, а до попа — хоч ріжете, не піду. Не ті часи, бабо, не той, як кажуть, коленкор

«А щоб тобі!..— клянупу в думках Єфрема.— Ну не кінець світу, га?»

Не йду, а лізу додому. Злість кипить, аж розриває. Вирішую вже сама до батюшки піти. Хоч і не

по закону це. А тут назустріч Віра Обод — не дівка, а блискавка! Її й чіпати не можна, бо язик — бритва! Тільки вона мене сама зачепила. І так зачепила сердечно, гарно, що не втрималась я, все розляпала. Розказала, що задумала.

— Це можна, — огорошила мене оця сама Віра. — Сама охоче вам допоможу, — пообіцяла, хвилинку подумавши. — І почесного батька знайду, і все буде на славу. Тільки давайте не сьогодні. Воно в неділю якось урочистіше буде.

«Ну, слава богу!» — осінила я себе знаменням хресним на radoшax. А тоді додому. Все спорядили. Все підготували. Ніяк тільки неділі не діждемось. Аж і ранок настав. І, правда, Віра — вже тут як тут. Та й не сама, а з Михайлом Вершняком, дуже славним парубком. На все село хлопець!

Забрали вони Тетянку та через садок і подалися. І правильно, бо на вулиці люди вештаються. Пішли вони, а ми вже з Наталкою на стіл лаштуємо. Не обійдеться ж без цього...

Метушимось, а Віри з Михайлом нема. Де вони? Уже хвилюємось. Коли це — як загримить музика, як заграє! На все село. Що воно таке — збори в клубі, чи що? Ні, від клубу на нашу вулицю музика прямує.

Вибігаємо з Наталкою та й бачимо... Е ні, вік прожила, а такого не бачила ще! Ви чуєте? Посередині вулиці йдуть Віра з Михайлом. Вони несуть Тетянку нашу. А то хто позаду? Та це ж Варочка й Сергій. Ідуть, сміються. А музика грає! На душі — аж сонячно. Тільки в голові гупає: «Оце так вскочили! Зараз дадуть мені молодята».

Аж вони до воріт. Та зі сміхом, та з жартами:

— От спасибі, бабуню, що наречення імені організували! Ми й самі думали отак урочисто зробити, але вагались, бо ж Тетянка вже, нівроку, піросла. Ну, та хоч почин добрий буде!

— А як же ви дізналися?— добиваюся з Наталкою у Варочки і все не вірю, що це не сон.

— Вчора Віра з Михайлом по телефону повідомили нас. Ну, ми й приїхали. До клубу прямо. Тут урочисто й присвоїли ім'я нашій донечці.

— Охрестили, значить,— ще добиваюся у Варочки й Сергійка, хоча розумію, що ні в церкві, ні у батюшки не були.

— Таж бачите самі, бабуню,— вигукнув Сергійко і цмокнув мене в щоку. Привселюдно.

Отакі я хрестини з музикою пережила...

І не шкодую!

НЕРВИ У НАШИХ РУКАХ

Прочитав я, друзі, одну мудру пораду. Прочитав і прозрів.

Виявляється, ми невігласи. Самоіди! Самі собі віку вкорочуємо.

А можна ж цьому й запобігти!

І дуже просто: хочеш більше прожити — тримай нерви в руках. Не триматимеш — згориш на попіл у молодому віці.

Ми ж звикли як? Хтось тобі щось не так сказав, а ти вже: гр-р-р! Відгризаєшся, мов той собака. Хтось тобі авторитетно зауважив, а ти вже на стіну дерешся. Гориш без полум'я.

А все нерви. На гітарі і то струни рвуться... А нерви ж — річ тонка, тендітна. Їх он як треба берегти.

Та від кого це залежить? Залежить від нас самих. Бо нерви ж не в чийось, а таки у наших руках.

Не подумайте, що я агітую, що я повторюю чийсь теоретичні положення або настанови. Ні, друзі мої, все це з практики. Власної.

Хоча, звичайно, без теорії і в такому ділі далеко не заїдеш.

Теорія ж, між іншим, як і все геніальне, досить проста. Дотримуйся одного: коли тебе тіпає, не гарячкуй. Не кидай супротивникові першого-ліпшого слова, яке навернеться на кінчик язика.

Ні, в критичну мить краще порахуй у думці до якогось там числа, а вже тоді й говори.

Особисто я маю вже одноденну практику.

Нерви в руках я почав тримати з самого ранку.

Сів снідати. Мати моєї дружини, як і протягом багатьох років, підсунула мені повну тарілку манної каші. Підсунула і приготувалася вислухати мої традиційні прокльони, бо кашу я ненавиджу.

«Один, два, три,— почав я рахувати, схилившись над тарілкою.— Чотири, п'ять... Самі м'ясо їдять, а мені, як тій свині, лемішку оцю огидну подають. Бач, за шлунок мій бояться»,— бухало в мене під черепом.

Але вголос я сказав:

— Спасибі!

Навіть не підводячи голови, відчув, що теща аж заточилася від несподіванки.

Сидіти й мовчки рахувати не так уже й легко. Тому одночасно я почав і кашу через силу уминати...

— Чого ви посиніли, як гусиний пуп?— помітила мое напруження теща.

О, раніше я б їй відповів. Та так, що старій і в носі закрутило б. А тут про нерви згадав.

«Один, два, три, чотири... І яке їй діло до мене? Тицьнула під морду тарілку і йди собі далі. П'ять, шість, сім... Ні, стоїть над тобою, як чорт над грішною душею»,— вертілося в думці.

— І нічого я не посинів, а просто їм з великим апетитом,— знову ошелешив я тещу.

— Ой, щось мені не віриться,— дивилась вона на мене.— Бачу, не те.

«Один, два, три... Нічого ви не бачите своїми підсліпуватими очима, але я змовчу, бо нерви бережу»,— подумав я, облизуючи тарілку.

— Спасибі за сніданок,— якнайлагідніше сказав писклявим голосом і почав збиратися.

Одягнувся, шапку шукаю. Дивлюсь, а шапка моя ондатрова на підлозі, під жінчиними брудними чобітками.

— Ги-ги! Ти диви,— розсміялася дружина.— А я ще вчора думала, що на kota чобітки поставила... А то шапка твоя. Ги-ги! Та нічого. На твоїй лисині вона швидко розгладиться.

«Один, два, три, чотири, п'ять... десять,— клацав лічильник під моїм черепом.— І чого вона шкіриться, сви...»

— Нічого, люба моя,— сказав я дружині, обтрушуючи шапку.— До побачення.

Я виходив з квартири і радів. Радів, бо як мене й не розпирало, а таки жодного разу не зірвався, не вибухнув гнівом. Значить, правду пишуть, можна тримати нерви на припоні.

Доки дійшов до зупинки, трохи розвіявся. А до тролейбуса черга-а! Вирішив якось прошмигнути через передні двері. Тільки пропхався, а тут як обухом:

— Куди преш? Такий здоровань і в черзі міг би постояти. А то ладен дітей подавити. Бегемот!

Глянув я, а в того крикуна в самого пика, неначе таз мідний. Аж горить. Сказати б йому сяке-таке тепле слівце, але ж нерви...

«Один, два, три... шість... десять,— полетіли без-

ладно цифри.— Нахабна мордяка. Сам, видно, через передні двері вліз, а на когось рота роззявляє».

— Що, нічим крити?— розцінюючи мою мовчанку як переляк, не вгамовувався крикун.

«Одинадцять, дванадцять, тринадцять,— шалено набігав рахунок прямо пропорційно моїй люті.— Такий тип, доки тебе живцем не з'їсть, з рук не випустить».

Та коли дорахував до тридцяти п'яти, злість уляглася, і я, випромінивши посмішку, лагідно сказав:

— Чоловіче, всім же треба їхати.

І люди мене зрозуміли. Вони навіть трохи розступилися й дали мені поставити другу ногу. Я торжествував. Усередині, правда, тіпало, але я відчував, що здобув ще одну перемогу.

На роботу прийшов у доброму настрої. Сиджу, працюю Коли це Петро Ковбик як сніг на голову:

— Позич грошей...

— А звідки вони в мене? — спокійно так відповідаю. Я добре знав, навіщо Ковбикові гроші. Знав і те, що він ніколи й нікому не віддає боргу.

— Невже ти такий скупердяга? — не відставав Ковбик.— У тебе ж є.

«Один, два,— почав я малий рахунок.— Ти диви, причепився, як смола до штанів. За твої ж гроші та ще ганьбить тебе, поганець».

— Петре! — найлюб'язніше кажу Ковбикові.— Ти ж знаєш, я б з дорогою душею, але...

— Брешеш ти! — як батогом лягнув Ковбик.

Я схопився з місця.

— А чи не пішов би ти під три... — вирвалося в мене мимоволі, але так і застрягло в горлі.

«Чотири... десять... чотирнадцять... Ні, воно таки коли свиня, то свинею й подохне. Господи, а нерви?»

— Я кажу, Пегре,— видихнув я уже спокійно,— чи не пішов би ти до Трифона Івановича? Йй-бо, у нього завжди є гроші.

І Ковбик пішов.

А я знову радів. Бо ще раз відчув, що наука — велике діло.

Тут мене викликав керуючий. Викликав, не запросив навіть сісти, а одразу сипонув докорами:

— Куди ви дивилися? Чим ви думали?

«Один, два, три», — замерехтіли цифри в моїй голові.

— А що скоїлось? — шанобливо запитав я й зобразив посмішку.

— Як то що? Таж ви геть усе переплутали в квартальному звіті! — гепнув кулаком по столі керуючий. — Та до вас, видно, й не доходить. На смішечки перетворюєте все!

«Чотири, п'ять, шість, сім», — гарячково крутив я свій лічильник. Тільки недовго й крутив, бо мені наказано було забиратись геть і переробляти все з самого початку.

І все ж я переміг. Раніше відгризався, виправдовувався, щось доводив. А цього разу, взявши нерви в руки, мовчки зачинив за собою двері й поплентався до свого столу.

Додому приїхав урівноважений і спокійний.

Але вже на порозі мене чекало нове випробування.

— А ти знаєш,— сказала дружина. — Сашко наш твій транзистор побив. Дала йому покрутити, а воно, дурне, взяло та й... Ха-ха!

Я готовий був підскочити до стелі, ладен був ви-

бухнути, як бомба. Але тут же згадав мудру пораду і зціпив зуби.

«Один, два, три, чотири, п'ять... вісім... дванадцять... двадцять... сорок вісім... карбованців».

— Чи ти часом не хворий? — приклала жінка мені руку до спітнілої голови.

Чудна! Їй навіть і невтямки, що я знайшов найкращий спосіб берегти нерви.

Охоче ділюся досвідом.

Бережіть, дорогі друзі, свої нерви. Вони, як бачите, завжди у наших руках.

ФОСФОР ДЛЯ МОЗКУ

— Сьогодні риба,— сказала мені дружина, подаючи на сніданок смажений хек.

— То це ж чудово,— з радістю зустрів я цю звістку, бо вже давненько не їв рибних страв.

Поснідав з великим апетитом. Їв би й ще, але я свято дотримуюсь застереження академіка Павлова про те, що переїдати шкідливо.

До самої перерви я напружено працював і жадібно пив воду. Обідати пішов, як завжди, в кафе-автомат «Хвилинка», де хоч з труднощами, але за годину можна було щось перекусити.

— Мені розсольник,— звернувся я до симпатичної чорнобривої блондинки, яка стояла на роздачі.

— Нема,— була чітка відповідь.

— Тоді борщ.

— Є тільки рибний суп. З грибами.

Риби мені не хотілося. Я вирішив обійтися без першого.

— Прошу вас, гуляш.

— Усі другі страви теж рибні. Беріть хек сріблястий з макаронами. І, будь ласка, не затримуйте черги.

— Обійдуся і без обіду,— кинув я невдоволено і попрямував до виходу. І тут я побачив нашвидку намальований плакат: «Споживайте рибу! Дешево, смачно, корисно! Риба — комора фосфору, а фосфор — найнеобхідніша речовина для вашого мозку...»

Плакат закінчувався глибоко аргументованими віршованими рядками:

...Без фосфору, як без води,
І ні сюди, і ні туди.

Ці переконливі слова так мене вразили, що я раптом гостро відчув фосфорне голодування власного мозку і наплив неймовірного апетиту.

Я знову повернувся до чорнобривої блондинки і взяв рибний суп з грибами і хек сріблястий з макаронами.

До кінця робочого дня працював з особливим піднесенням. Це, видно, тому, що мій мозок одержав таку велику дозу фосфору і не знав втоми.

Вдома мені подали «юшку рибальську азовську», приготовлену з консерви з такою назвою, а на друге — вранішній холодний хек.

— Сьогодні була цікава передача по радіо,— сказала мені дружина.— Про користь від рибних страв. Розумієш, в них багато фосфору.

— А що таке фосфой? — запитала наша чотирирічна донька.

— Фосфор, дитинко, є в рибці,— пояснила дружина доньці.— Їстимеш багато рибки, виростеш дуже розумною.

Не знаю, від чого, але спав я цієї ночі погано. Тільки стулю очі, як переді мною вже якесь озеро.

В озері, як підсвинки, рибини. Я ганяюся, щоб упіймати одразу в авоську, але марно. Риба вислизає з рук і, ляснувши хвостом, заливається реготом: «Ха-ха-ха! Ха-га-га!» Від того реготу я й прокинувся з важкою головою.

На сніданок страшенно захотілося вареної картоплі зі шкварками й огірками.

— У нас ще залишився вчорашній хек. Я його заправила томатом,— не знаючи моїх думок, порадувала мене дружина.— На сьогодні й на завтра куплю мерлузи.

— Краще б картоплі,— висловив я своє бажання.— А щоб не довго поратись, можна у мундирах.

— Ти турбуйся не тільки про шлунок, а й про голову, у тебе ж сім'я,— повела була дружина. Але її перебив гучний голос з репродуктора, який з невідомих причин весь ранок мовчав, хоч і був увімкнений: «...сфор особливо потрібний людям розумової праці. Домогосподарки, жінки, матері,— ревіло з репродуктора,— завжди пам'ятайте: здоров'я всіх членів сім'ї у ваших руках! Ми передавали статтю: «Рибу — в раціон кожної людини».

— А я хіба не казала? — переможно мовила дружина і підсунула до мене тарілку з хеком у томаті.

В обідню перерву я обминув кафе «Хвилинка» і подався в їдальню з дещо чудернацькою, але досить сучасною назвою «Експрес-вареники».

— Борщу! — ледве відсапавшись, попросив я.

— Є тільки рибна солянка,— не дивлячись на мене, відповіла повновида молодиця з синіми цяточками по обидва боки носа.

— Вареники з картоплею.

— Третій день ніяких вареників не готуємо.

— Що ж у вас є?

— Хек заливний, хек фарширований, хек смажений, котлети з хека, хек...

— Ради бога, не хекайте! — обірвав я молодицю і прожогом кинувся на вулицю, щоб захопити місце в найближчому ресторані «Три тополі».

— Можу вам подати шпроти в олії, камбалу в томаті, оселедець у винному соусі, салаку пряного за солу, тріску під майонезом, юшку рибальську, — лїниво перераховувала рибні страви офіціантка.

З перерви на роботу я повернувся голодний і роздратований. В коридорі, на дошці оголошень, висів цупкий аркуш паперу, а на ньому: «Увага! Сьогодні, о 18-й годині, в залі засідань лекція на тему: «Риба, фосфор, здоров'я». Читає лікар І. О. В'юн. Явка обов'язкова!»

З його повідомлення я довідався, що за своєю поживністю риба майже не поступається м'ясу. А про фосфор, то годі й говорити. У рибі його стільки, що вистачить на мізки всього людства.

Особисто я вже більше не відчував нестачі фосфору, тому після лекції поїхав не додому, а до свого товариша.

— О, та ти молодець, — радо зустрів мене Григорій Якович. — Роздягайся, сідай. Поговоримо, в шахи зіграємо.

«Мені б, чоловіче, не в шахи зіграти, а щось попоїсти», — подумав я. Але від гри не відмовився.

— До речі, ти читав сьогоднішню міську газету? Хоч коли ти міг встигнути. Неодмінно прочитай, — забираючи мого пішака, радив Григорій Якович.

— Фейлетон? — поцікавився я.

— Ні, там ціла сторінка про рибу.

Від хвилювання я зробив невірний хід і втратив коня.

— Уявляєш,— вів мій товариш,— риба—це фосфор, а фосфор — найцінніша речовина, яка так потрібна для нормальної роботи мозку.

— Це ще точно не доведено,— сказав я, аби щось сказати.

— А преса? — зірвався з місця Григорій Якович і схопив газету, яка лежала на серванті.— Ось: популярна стаття лікаря про рибу. Це тобі раз. Виступ завідуючого торговельним відділом з цього ж питання — два. Ось красномовна реклама. Це тобі три. Тут же й поради досвідченого шеф-кухаря про приготування різних рибних страв. Це тобі чотири!

— Досить вам дискусії розводити,— долинув з кухні голос Зої Василівни.— Зараз я пригощу вас свіженькими рибними фрикадельками.

У мене зарябіло в очах. І я звалив королеву.

— Що з тобою? — уважно глянув на мене Григорій Якович.— Ти аж зблід.

— Якесь запаморочення,— взявся я за голову.

— Між іншим, оце якраз і може бути нестача фосфору в мозку,— поставив діагноз Григорій Якович. І гукнув дружині: — Неси вже свої фрикадельки!

Минали дні. Вдома я, як тільки міг, відбивався од рибних страв. Але переконати дружину, щоб вона відмовилась від них, не зміг. На її боці було радіо, на її боці були статті у міській газеті, телевізійні передачі, рекламні щити на вулицях, спеціально оформлені вітрини продовольчих магазинів. Все це було заповнено рибою. Куди б ти не йшов, яким би транспортом не їхав, скрізь тобі нахабно підморгував всюдисущий хек.

Це почало виводити з рівноваги. І не тільки мене. Я спостерігав, як через дрібниці спалахували сварки в тролейбусах, між покупцями й продавцями в магазинах, між керівниками й підлеглими на службі.

— Ще не те буде, — таємниче застеріг мене сивобородий товариш в окулярах у золотій оправі. — Ще не те буде. Переборщили з фосфором. Для фосфору теж треба міру знати, як і для горілки.

І тоді я пішов у міський торговельний відділ. Пішов сміливо. Раніше, може б, я цього не зробив. А тепер пішов. Фосфор збуджував мій мозок.

— Що все це означає?! — гримнув я у міськторгвідділі. — Доки це триватиме? — ступив я прямо до столу, де сидів завідуючий відділом. — У вас є фосфор у голові?

— Не хвилюйтесь, — почав той відступати в куток. — Все буде гаразд. Ще один день і кінець. Завтра місячник продажу риби закінчується. Нехай йому хек!

ЯК У БОГА ЗА ПАЗУХОЮ

Колись, а точніше — років три тому, прибігає до нас Олена Корба. Прибігає і, навіть не відсапавшись, просить:

— Не відмовте, виручить, на вас єдина надія! Усіх родичів оббігала, всіх сусідів оббігала, і хоча б хто на руку плюнув. А тоді вас згадала. Ви, подумала, зрозумієте, не відмовите.

Ми з дружиною кинули снідати і розгублено дивились на збуджену жінку, яку ледь знали через випадкове знайомство.

— Господи, до вас не дійшло? — сипала Олена. — Та тут одна дрібничка. Соромно й казати, але до зарізу треба сто карбованців. Розумієте, трапівся холодильник. Втратиш таку річ, то хіба скоро дістанеш?

— Воно і в нас з грішми... — повела була моя дружина, але не докінчила.

— Та це ж на день-два, — запевняла Корба. — І ви, будь ласка, не сумнівайтесь. У нас не пропаде. Вважайте, що ваші гроші будуть, як у бога за пазухою.

Ну, хіба відмовиш? Людина так просить, так молить.

Позичили, дали сто карбованців. Вони в нас не зайві, але коли на два-три дні...

Тільки минуло не два-три дні, пройшло кілька місяців, а від нашої Корби ні гінця, ні посланця.

Аж якось, дивлюсь, від меблевого магазину тачка з кухонною шафою від'їхала, а слідом Олена поспішає.

Вгледіла мене, зашарілася і отією своєю скоромовкою:

— Господи! Ну хоч крізь землю провалися від сорому. Це ж ми вам гроші винні. Повірите, уже були й відклали, я вже, було, зібралася й віднести, аж чорт мені підсунув оцю шафу. А бодай би вже були мені очі повилазили, як її побачила. Барахло, але ж мода. У людей такі стоять, то й собі хочеться.

Мені стало ніяково. Жінка ж могла подумати, що я навмисне підглядав за нею.

— Не гнівайтесь, не турбуйтеся,— підійшла до мене Олена. — У нас не пропаде. Грошики ваші, як у бога за пазухою.

Я швиденько попрощався і довго картав себе, що так несподівано поставив жінку в таке становище.

Минав час. А Олена Корба не йшла до нас. І знову зовсім випадково здибалися ми з нею в магазині готового одягу. Олена саме крутилася біля дзеркала, приміряючи модне пальто.

— Ходімо звідси! — сіпнув я за рукав дружини. — Якось незручно.

Та Олена в дзеркалі нас і побачила. Побачила і затримала.

— Ну, аж тепер я таки провалюся крізь землю,— заторохтіла наша боржниця. — Який сором,

який сором! Стільки разів збиралася занести гроші, і все як не те, то інше. Розумію ж: виручили люди, повірили, а я свиня невдячна! Хоч вилайте мене ось тут перед усіма. Йй-бо, легше на душі стане!

Вона говорила це швидко і голосно. Навіть люди почали збиратися біля нас.

— Тихше, будь ласка, — попросив я Корбу. — Ми з вами зустрілись зовсім випадково. А про гроші у нас і на думці нічого не було.

— У вас не було, — не вгавала Олена, — а я вже ночами не сплю через той борг. До речі, оце ж сьогодні несла вам. Півдороги пройшла спокійно. А тут магазин. Ну плюнь, обмини. Так воно ж наче нечиста сила штрикнула: зайди, подивись. От і зайшла. от і влипла, — показала Корба на пальто.

— Уявіть, воно ніби на вас пошите, — захопилась і моя дружина. — Таке не завжди купиш.

— От бачите, — аж підскочила з радості Корба. — Хіба ж випустиш з рук? Заплатила. Беру. А ви вже, прошу, потерпіть. Боржок не пропаде. У нас, як у бога за пазухою. Тільки що со-ро-мно!..

— Що ви, що ви, у взаєминах людей головне не гроші, — заспокоїли ми Корбу і з неприємним настроєм вийшли з магазину.

Не знаю, скільки ще збігло місяців, а від Олени — ні слуху ні духу. Аж іду одного разу вулицею і раптом бачу Олену. Несе вона дві авоськи, а в тих авоськах пляшки з напоями всякими. Хотів обминути, бо соромно стало. Але Корба сама зачепила:

— Не впізнали? Чи вважаєте за негідницю, що обходите? Не бійтесь, я не забула. У мене пам'ять як магнітофонний запис: що закарбувалось у мізках, то хоч через сто років прокрути — гратиме.

Я мовчав. Я не знав, що казати.

— Дивитесь на пляшки? — показала Олена на авоськи.— Оце ж ваш боржок! Зібрала, відклала, збиралась занести, а чоловіки ж нині які. Не питає, не радиться з жінкою, а бере та сад купує. Оце могорич торбичу. Замість того, щоб людям борг віддати, так проп'ють, бодай би вони позахлиналися! Соромно мені. Крізь землю ладна провалигись зараз же, у вас на очах. Тільки потерпите ще трохи Головне, знайте, що у нас не пропаде. У нас, як у бога за пазухою.

Після того не бачили ми Олену років зо два. На наш сором, ми навіть до пуття не знали, де вона й живе.

Остання зустріч з Корбою відбулася аж у Криму. І то не на суші, а на воді, в морі.

У перший день свого приїзду на відпочинок заплив я у море і раптом побачив засмагле, як підгоріла паляниця, обличчя Олени.

— О! — вигукнула вона, уздрівши мене зовсім близько.— Щось дуже знайоме. Де я вас могла бачити?

Я сприйняв це за жарт.

— Просто неба на землі, — засміявся я, сьорбнувши солоної води.

— Не декламуйте, а кажіть де? — наполягала Корба.— Не забудьте, що у воді всі мужчини якісь однакові.

Мене це роздратувало. Я вирішив випалити все, що накипіло на душі.

— Холодильник пам'ятаєте? Шафу кухонну пам'ятаєте? Пальто і могорич за сад пам'ятаєте?! Це ж ви приходили позичати!..

— Го-го-господи! — захлинулась Олена.— Пробачте. Який сором, який сором! Не впізнати. Та я зараз піду на дно. Рят-туй-те! — заволала Корба і справді зникла з поверхні.

Я пірнув у воду. Я вхопив свою боржницю за жорстке волосся і ледве виволік її на берег.

Коли вона відплювалась, віддихалась і прийшла до пам'яті, то знову зацокотіла, як і три роки тому:

— Ні, я таки провалюсь, я не можу дивитись вам у вічі. Знаю ж, що винна, пам'ятаю, що треба віддати. Уже й підготувала сотню. А тут — на тобі — путівку чорт підсунув. Ну, як ти не поїдеш, коли здоров'я теж не залізне. Як бачите, поїхала. А за гроші не турбуйтеся. Не пропадуть. У нас вони...

— Як у бога за пазухою,— проказав я давно завчену фразу і, зробивши кислу посмішку, пішов від Корби.

Тепер ми намагаємось не потрапляти на очі Олені Корбі, бо мало віримо в те, що коли-небудь вдасться вирвати свої власні гроші з божої пазухи.

ДВІ СТОРОНИ МЕДАЛІ

Петро Петрович Зажура, як завжди, сидить у компанії своїх підлеглих і, умліваючи від задоволення, слухає майже одні й ті ж медові слова.

Розмову кожного разу розпочинає довготелесий, чубатий експедитор Кузьма Сьомак.

— Всі знають, я не підлабузник, але скажу, що таких керівників, як ви, Петре Петровичу, не густо насіяно, — запально виголошує Кузьма Сьомак, пильно дивлячись Зажурі у вічі. — Не густо. Таких не щодня й не на кожному кроці зустрінеш. З такими тільки працюй і радій. Воно ж так, розумний і крикне на тебе — простиш, розумний і скривдить...

«Молодець. Молодець Кузьма. Уміє цінувати, — ховаючи посмішку, думає Зажура. — Справді, пошукай таких, як я, дідька лисого знайдеш. Бо не качан капусти, а голову ношу на плечах. Це він гарно сказав, що таких не густо насіяно. От тільки про крик — це вже зайве. На вашого брата як не крикни...»

Наче вгадуючи думки Зажури, підхоплюється начальник відділу кадрів Корчага.

— Хто крикне?! Хто скривдить?! — звертається він до Сьомака.— Це Петро Петрович скривдить? Навіщо дурниці плескати. Не знаю, особисто мене чимало в житті кривдили. До суду діло доходило. Тільки то робили інші. Наш Петро Петрович такого не зробить. Бо мало того, що розумний, так він ще й справедливий.

«Тонко, тонко, собаки, підмічають мої достоїнства,— продовжує свою думу Зажура.— Що то грамотний народ пішов. Філософи! Звичайно, що розум усе вершить. Дурня, брат, на моє місце не посадиш. Дурень він і є дурень. За рік зашиється. А я вже другий десяток на одному стільці сиджу, усьому раду даю. І люди це бачать. Навіть ось цей тупий і паскудний Корчага бачить».

— Сказати тільки про ці дві риси все одно, що серед білого дня обікрасти Петра Петровича,— підхоплює плановик Ілля Борисович Березан.— Про розум сказано правильно, про справедливість теж. Але хіба це все? Ні, хлопці, далеко не все. Я додаю сюди чуйність. Кого з нас Петро Петрович не розуміє? Кого він залишив без мудрої батьківської поради?

Ілля Борисович на мить замовкає, обводить усіх пильним поглядом своїх чорних очей і знову:

— Ану нехай хто насмілиться і скаже, що Петро Петрович сухар, що він черствий. За всіх, хлопці, відповім, ніхто не насмілиться і не скаже, бо тут же і язик йому відсохне.

«Чорти його батька знають,— відчуваючи теплоту в грудях, міркує Зажура,— як воно люди уміють в чуже нутро заглядати? Часом сам того в собі не бачиш, що інші в гобі бачать. І це добре. Ой, як добре!»

— А про скромність Петра Петровича забули?— гучно лунає в компанії.— Забули? А гріх. Це ж саме те, що робить Петра Петровича особливо близьким нам і дорогим. Інший ось так сів би з нами? Інший отак закусовав би без виделки, без ножа, без гарілки, а голими руками? То-то, що ні. Іншого треба було б у ресторан вести. Та ще чи й допросився б. З простою людиною завжди легше.

«Теж правильно,— охоче погоджується Зажура.— Простоти мені не позичати. А щодо ресторанів, то плював я на них. Не один чорт, де чарку випити. І без виделки обійдемося, не з князів походимо. А хлопці — молодці, ріжуть правду-матінку у вічі. І приємно, що не про кожного таке скажуть. Не про кожного».

— І сміливістю природа не обділила Петра Петровича,— хрипло вигукує ще хтось.— Люблю таких людей, котрі що думають, те й кажуть, що намітили, те й роблять. А є ж такі, що від усього ховаються, усього бояться.

«Мені боятись нічого, — задираючи голову, підбадьорює сам себе Зажура.— Нехай бояться ті, хто випадково висунувся, хто, як кажуть, сів не в свої сани. А з такими якостями, як у мене... Нехай он послухає, що говорять. Нехай спростує...»

На цьому найсвітліші думки Петра Петровича обриваються, бо компанія, ритмічно гупаючи ногами, розходитьсь по домівках. Бреде додому й Зажура. Тут його на самому порозі чекає маленька тонкогуба й гостроборода дружина Клавдія Марківна.

Голосом, що, коли б вона була естрадною співачкою, приніс би Клавдії Марківні світову славу, дружина відчитує Петра Петровича:

— Ну що? Знову так не обійшлося? І хто тобі, дурню, чарку підсовує. Господи, нема нічого в світі гіршого, як ото телепню владу дають. Дивлюсь я на тебе й дивуюсь: невже й досі не розкусили, що ти такий бовдур? І як ти, безмозкий, раду там даєш?

Зажура, важко сопучи, скидає піджак, роззувається і босоніж прямує з коридора до кімнати.

— Куди?! Ану, марш на кухню! — заступає йому дорогу Клавдія Марківна.— Раніше висмердись трохи. Ех, ти! Знову десь на заяложеному табуреті чи на ящиках під магазином тріскали. Тебе ж навіть до ресторану жодного разу не запросили. Бачать, що дурень набитий.

— Бо я скромний, бо я простий,— намагається виправдатись Зажура. Але Клавдія Марківна перебиває:

— Не простий, а дурний, як пень. І скромності в тобі нема й на макове зерно. Думаєш про себе хто-зна-що. Егоїст нещасний. Сухар!

Петру Петровичу муляє в босі ноги. Страшенно хочеться сісти, і він робить крок до стільця.

— А ти стій, стій, коли з тобою жінка говорить! — командує Клавдія Марківна.— Скільки тебе вчити? Колода ти неотесана!

— Я не гірший від інших,—робить останню спробу заперечити Петро Петрович.— Я...

— Ой, хоч переді мною не якай,— хапає мокру онучу Клавдія Марківна.— Не якай, бо як візьму та якну по писку, то й заціпить тобі! Забув уже смак онучі?

Зажура з острахом сахається від жінки, затуляє обличчя руками і раптом схлипує.

— Ось так,— знижує голос Клавдія Марківна.—

Іди вмивайся та лягай. Тільки не на ліжку. Переспши і на розкладушці. Не великий пан. Тобі б у собачій будці спати, та шкода, що немає.

Зажура відводить від обличчя руки, несміливо обходить дружину і мовчки вкладається на розкладушці.

«Кожна медаль має дві сторони, — важко зітхаючи, думає Петро Петрович.— Хтось мудрий вигадав те прислів'я».

ДЗВІНОК ДО ЛІКАРНІ

Іван Тимофійович? Це ти, друже? Що, що? Хто я? Хіба не впізнав? От тобі й маєш. Був здоровий, то впізнавав, а в лікарню ліг — не впізнаєш. Що, ти вже зовсім охляв? Сапун я. Григорій Матвійович. Ну от. А то не впізнаєш.

У тебе, між іншим, дуже голос змінився. Голос, кажу, змінився. Та ні, не в мене. У мене чого він має мінятися. Я ж здоровий. Зрозумів? Ну й добре.

Привіт тобі. Від кого? Від мене привіт. А ти думав, від когось ще. Ага, чекай, дочекаєшся. Те, те, те. Наївна ти людина. Ми потрібні, доки здорові. Кажу, ми потрібні, доки здорові. А зліг — на дідька ти кому здався.

Ну, як мотор? Питаю, як серце? Погано? Та розумію. Але головне, не хвилюйся. Чи я вірю? Мене можеш і не питати. Знаю, що не придурюєшся. А ти іншим це доведи. Гадаєш, що хтось всерйоз вважає тебе за хворого? Чого ти так важко дихаєш? Та плюй ти на це все!

Чи прийдуть провідати? Я за всіх не розписуюсь, але швидше що не прийдуть. Ти, будь ласка, не приймай це до душі, однак я тобі скажу, що тепер

більше таких, котрі прийдуть, щоб подивитися, як тебе вже ногами вперед виноситимуть. Ха-ха! Чого сміюсь? А тобі хіба не смішно? От уяви цю картину, і ти теж за живіт візьмешся. Тому ти про них не думай. Вони здорові й про тебе не думають, а ти хворий і думатимеш про них.

Як на роботі? На роботі все, як було. Що про тебе кажуть? А ти не догадуєшся, що можуть казати, коли ти в лікарні? Одні кажуть, що, мовляв, Іван Тимофійович сачкує. Що, мовляв, його довбнею не доб'єш, а він в лікарню ліг з такою червоною пикою. Є, звичайно, й такі, що на твоєму боці. Їх одиниці, але вони за тебе. Вони бояться, що ти вже можеш і не вийти. Коли вже, кажуть, Іван Тимофійович ліг, то це не жарти. А червона пика, кажуть, ще не показник здоров'я.

А, і це тебе цікавить? А йому що. Ти тільки не хвилюйся, але я тобі правду-матінку різатиму. Йому, брат, не ти особисто потрібен, а штатна одиниця. Знаєш, що він каже? Не люблю, каже, отих, що і не видужують і не вмирають. Тут, каже, на його місце людина підходяща трапляється, але ж і його не скинеш, доки в лікарні. На чие «на його»? Та ясно ж, на чие. На твоє, звісно.

Що ти там хрипиш? Може, справді хвилюєшся? Та викинь ти це все з голови. Велике діло. Аби здоров'я, а все інше буде. На випадок чого, профспілка підтримає.

Дружина? Не скажу, не бачив. Тільки про неї ти клопочися найменше. Вона в тебе ще молода та й гарна. Такі довго у вдовах не ходять. Передачі носити? І добре, що носить. Значить, твоя ще має совість. Бо є такі, що ще, кажуть, до фінішу від

чоловіків відмовляються. Твоя не така? Значить, радій. Тобі пощастило в житті.

Іване Тимофійовичу! Ти що, впав? Чого мовчиш? Щось грюкнуло. Ти впав, питаю?

Ти диви. Я й не знав, що він такий слабодухий. Ти його вмовляєш, ти його заспокоюєш, а він падає, грубку кидає. От і старайся.

КОНФЛІКТ

Славне молоде покоління...

Окраса наша.

Наше майбуття.

А от стара Шкуратиха і стара Добротвори́ха ніяк з цим не погоджуються. Вони своєї правлять.

— Яка окраса, яке майбуття?! — скрипить Шкуратиха.— Та оце тільки й світ ще держиться, доки ми, старі, живемо. А не стане нас, то знаєте, що буде? Ота молодь все догори дном переверне. Згадаєте мое слово. Молодим уже зараз на землі тісно, на небо пнуться, а там і не таке ще буде.

— Ехе-хе,— зітхає Добротвори́ха.— Правду кажете. З нинішньою молоддю не життя, а один тобі суцільний конфлікт. Воно хоч ото по радію й гомонять, що між старими й молодими ніякого конфлікту нема, а я вам богом запрясягаюсь, доведу, що він є!

— Це ви мені доводитимете? — тикає себе пальцем Шкуратиха.— Сама знаю. Оце тільки що втекла з дому від отого, як ви кажете, конфлікту. Подумайте тільки. Кожного разу поснідають, повисовуються з-за столу — те на роботу, те до школи,

те ще кудись. Посуду — гора. А кому мити? Звісно діло, бабі. От вам і конфлікт.

— Колись того не було,— підхоплює Добротвориха.— Колись бувало сядемо всі одинадцяттеро навколо одної миски здоровенної та й їмо, не дивлячись одне на одного, бо тільки не так сьорбнеш чи на стіл капнеш, батько тут же ложкою дерев'яною — трись. От конфлікт і вичерпано. А миску ту здоровенну мити не довго, бо ж одна. А тепер того посуду розвели! Ой, мало не забула. Ви побачили б, яку мені онука тарілку купила. Дивишся — не надивишся. Та ще...

— Не люблю, як хвастаються,— обриває Добротвориху Шкуратиха.— Я теж не з черепка їм. Іще, може, вашій тарілці від моєї доведеться посунутись... А те, що ви про конфлікт кажете, то все вірно. Не слухають нас молоді, не шануються. Ну, де це раніше бачено, щоб дівка трактором орудувала чи машину водила. Наша ж Олечка у шофери загесалась. Колись підвозила мене в район, так усі люди мені заздрили.

— Можна подумати, що тільки ви одна й їздили на машині,— не втерпіла Добротвориха.— Мені теж доводилось. Та ще й не вантажним друндалетом, а легковушкою. Тільки, голубко, не в машинах наша біда. Якщо нас коли щось і погубить, то це моди, якими так захоплюється нинішня молодь. Дивишся на ту молодь нашу і не знаєш, чого вона хоче. Вчора була дівка ще з косою, а сьогодні вже буклі-муклі крутить. Ще тиждень минув — чужу косу чіпляє, як стіг сіна. А ми з вами буклі-муклі крутили? Не крутили, бо й розчесатись не було коли. Як наділа очіпок після весілля, то до смерті в ньому й ходила.

От тобі й ніякого конфлікту, бо всі так тоді ходили.

— Ви про весілля нагадали,— знову Шкуратиha.— Та хіба нинішня молодь знає, що таке справжнє весілля. Вона кохання справжнього не знає. Десь ото в поїзді чи як плигають з парашутами побачаться між хмарою й землею, а через тиждень одружаться. Ото таке — тир-пир, а там, як ви кажете, конфлікт. Не те що ми колись. Пам'ятаю, мій покійний Кирило п'ять років за мною приударював, ходив, любив, а не брав. Бо то корови я в придане не мала, то скриня була не готова. А тепер весілля таке: ведуть молоду до молодого, а слідом, замість корови, радіо несуть, телевізор, шафу. О, мало й я не забула. Ви б зайшли до нас та подивились, який наший Олечці телевізор у придане дали. «Рубін». Карпенчиха як побачила, коли несли, то готова була у вузол зав'язатися від заздрощів. А воно ж річ. Сядеш, дивишся — геть усе чисто, як на вулиці, видно.

— То ж то воно таке. Вашій — «Рубін»,— хитає головою Добротвориха,— а мій же онучок Сергійко женився, то правління «Рекорд» підсунуло. Пояснювали, що інакших саме не було в магазині. Але я так міркую, що збрехали вони. А тепер конфлікт. Екран малий, я бачу погано, то прошу поміняти телевізора. А вони мені такої заспівали, що вуха пов'янули від обиди. Вам, кажуть, бабо, робити нічого, то тільки вередуете. Що ж нам через ваші примхи новісінький «Рекорд» на смітник викинути? От вам і молодь. Ехе-хе!

— А у нас якось сварка була за одяг,— пожалілася й Шкуратиha.— Дивлюсь, хлопці з штаньми толку не зведуть. То завузять холоші, то розши-

рять. То по одному розрізу пороблять у піджаках, то по два. А дівчата? Недавно ще носили спідниці довгі, потім попідчикрижували їх так, що, вибачте... А почала стидити своїх — конфлікт. На сміх мене підняли.

— Ха, щось молодих гудите, а чого це ви натягли модну спідничку? — кинула репліку Добротвориха.

— На вас дивилася, то й натягла.

— Коли я вам не до шмиги, то шукайте собі іншу співбесідницю, а я піду, — підвелася з місця Добротвориха. — Доки молодь на роботі та в школі, подивлюсь нове кіно по тому нещасному «Рекорду».

— Та ви не сердьтесь, — сказала примирливо Шкуратиха, — жартів не розумієте? Нам, як ви кажете, конфлікт не потрібний. Нехай уже молодь...

— Ото-то, що молодь, — ніби зраділа Добротвориха, — не молодь нині, а горе наше. Вічний конфлікт наш.

— І до чого вони, оті молоді, тільки дійдуть, — вторить Шкуратиха. — Це ж добре, що ми ще живемо. А помremo, тоді що на світі білому творитиметься?

КРИТИЧНИЙ МОМЕНТ

Несподіваний виклик до вищої інстанції страшенно збентежив Арсена Микитовича Бучу. Ще б пак. Досі, коли треба було щось з'ясувати, йому дзвонив сам Іван Кирилович і, перекинувшись кількома приемними словами, казав: «Микитовичу, зайді-но до мене. Та не забудь взяти з собою отакі ось папери!» Цього ж разу, вперше за багато років, викликали у зовсім інший спосіб.

— Дзвонили, щоб ви негайно з'явилися до Івана Кириловича,— якось винувато повідомила секретарка, коли Буча прибув на роботу.

— Сам дзвонив? — не роздягаючись, запитав Арсен Микитович і відчув ніби йому хто мурашок сипонув за комір.

— Та ні, з приймальної.

— Хоч сказали, які папери взяти? — розгублено перепитав Буча.

— Ні, просто передали, що вас викликає Іван Кирилович, а про папери не було мови,— пояснила секретарка і співчутливо глянула на Арсена Микитовича.

«Ну ось і маєш. Ось і домчав до фінішу,— поспішаючи до вищої інстанції, міркував Буча. Він нама-

гався стримати неприємне тремтіння у всьому гiлi, але не мiг.— Коли все нормально, то так не викликають. Це вже щось є. Е-е-х, знати б що. А так тепiпайся, нiби вiл на бойню».

Буча зиркнув на годинник, наддав ходи i знову поринув у невеселi роздуми.

«Не iнакше, як хтось накапав,— гарячково мiркував Арсен Микитович.— Не даремно кажуть, що скiльки вовка не годуй, а вiн... Ага, здогадуюсь. Видно, хтось уже донiс про партiю бракованих виробiв. Хто ж донiс? Шургон? Не може бути. Хоч натурою вiн i свинякуватий, але язика не розпускає. Хiба отой п'яндига Сушило? Тiльки нi, той не мiг, бо в самого рильце в пушку. Значить, вiдпадає. Та, може, брак тут ще й нi до чого»

Повз Бучу проходили люди, голосно гомонiли, але вiн нiкого не бачив, нiчого не чув.

«Чекай, чекай,— угадував далi Арсен Микитович, — а якщо про дописку в кварталному звiтi стало вiдомо? Але це не такий уже й грiх. Не тiльки ж для себе стараємось. Воно й iвану Кириловичу приємно в передовиках... Так-то воно так, а коли хтось про наші кренделi в звiтах кудись вище папiрця надiслав? Тодi iвану Кириловичу наплювать на мене... Ну, тiльки все щасливо минеться, знайду я того грамотiя!».

Оця невідомiсть мучила Бучу неймовiрно. «Одне дiло, коли ти знаєш, чого йдеш,— думав Арсен Микитович.— Тодi ти готовий вiдповiсти на будь-яке запитання, пояснити все так, як тобi те вигiдно. А коли не знаєш, чого тебе викликають,— це вже темна нiч, чорти б її взяли! Тiльки переступиш

поріг, а тебе — торох по тім'ю якимсь звинуваченням. Спробуй тоді викрутитись».

Чим ближче підходив Арсен Микитович до вищої інстанції, тим дужче шугали думки в його гарячій голові.

«Стій,— аж зрадив Буча,— це за премії. Так, так, за премії. Бач, як воно. Не рад лях, що по вуху ляп, та ще й по другому хоче. Не по-їхньому розділив. Дав більше декому з управлінського апарату. Ну й люди пішли. Ти йому калача, а він тобі в зуби рогача. Це ж, здається, Січкарь прибігав і демагогію розводив про ті премії. Дякуй богові, що я тобі і те дав. Все одно десь під мостом продудлиш. А культурні люди в ресторані посидять, мені спасибі скажуть. Ну гаразд, пронесе цю віхолу, я тому Січкареві заткну морду. Негідник!»

Тільки Буча все ж не був певен, що рознос йому вчинять саме за премії.

«Могли ж, лиходії, про родичів написати,— кипів Арсен Микитович.— А їх, тих родичів, як реп'яхів у поганого пса на хвості. Наприймав уже доволі, а вони все пруть і пруть, мов чорти з болота. А куди подінешся? Не візьми того — тесть носом крутить. Відмовиш іншому — двоюрідна тітка губи копилить. Ех, брат, хочеш чи ні, а доведеться трохи родичів порозганяти. Хоча б тих, які однакові зі мною призища мають».

Раптом ніби блискавка пронизала Арсена Микитовича: «Дурень я та ще й набитий! До чого тут брак, премії, родичі? Не за це мене викликають. За Ганку Шупиру мене викликають. Тільки вона могла свиню підкласти. Дивись, яка ніжна! Один раз вилаяв, і вже зі скаргою полетіла. Інших я не так

честив, не так хрестив. Часом стукотів так, що вікна деренчали, і нічого, мовчали. У нашому ділі, бува, що й невинного облаєш. То хіба одразу на стіну дертись? Ти раніше розберись гарненько, який у мене настрої був, зваж, що вас багато, а я один. Ну, помилково я тебе вибатькував, то можна ж було й простити, а вона он куди. До Івана Кириловича. Стривай же, голубонько, я тобі цього не забуду. Аж загуде за тобою! А що, як самого знімуть з роботи?..»

Буча на мить уявив, як він, осоромлений, на очах у своїх колишніх підлеглих, залишить затишний кабінет, геть розбитий прийде додому, а там зустрінє його зла дружина..

«Ех, ти,— бомбою вибухнула остання думка.— Дружина!.. А я, телепень, чомусь і забув про неї. Та дружиноньки наші найбільше й горя нам завдають. Хто зі скаргами на чоловіка йде у партком? Хто зі своїми дурними підозрами спішить у місцевком? Дружина! Моя, правда, до цього ще не дійшла. Але тільки тому, що знає чоловікову силу. А яку вона міну скорчила, коли випадково захопила мій лист, адресований Вірочці. «Ти тепер у моїх руках!» — вирекла погрозу. І он вона куди побігла. До Івана Кириловича. На той лист мені, звичайно, начхати, тільки ж у гарячці жінка готова що завгодно розляпати. От і вигрів змію на своїх грудях!.. Дай бог, утримаюсь, усиджу, я на тебе намордник надіну. Гавкатимеш, але не вкусиш!»

Усі ці думки промайнули в гарячій голові Бучі за якихось десять хвилин, поки він ішов до вищої інстанції. Вони геть вивели з рівноваги і підготували Арсена Микитовича до найгіршого.

«А я не буду чекати, поки мене висповідують і оголосять наказ,— раптом прийняв тверде рішення Буча.— Я їх випереджу. Я сам подам заяву, за власним бажанням...»

З цим рішенням Буча і зайшов до приймальної.

— Іван Кирилович вас чекає,— показала секретарка на такі знайомі і ніби рідні Арсену Микитовичу двері.

Буча зітхнув, взявся за ручку дверей і відчув себе так, наче пірнає в крижану воду.

— Сідайте, одну хвилинку! — не відриваючись від паперів, буркнув Іван Кирилович.

«Чий почерк? — намагався не дихати Буча.— Жаль, що не видно. А написано чималенько. Отже, я не помилився. Виходить, телепатія — це річ серйозна. Передчуття не зраджує. Зараз підведуся і скажу, що добровільно залишаю роботу. Хоч менше ганьби...»

В цю мить Іван Кирилович відклав аркуш, підвів голову і тоном наказу промовив:

— Про всі ваші діла нам давно відомо. Ні, ні, ви сидіть і не відмахуйтеся. Чого ви варті, ми теж добре знаємо. Тому порадилися і вирішили, що годі вам там сидіти. І ми вирішили, що вас пора перекинути на посаду генерального директора фірми.

*

Того ж дня Арсен Микитович Буча переїжджав «Волгою» на нове місце і за браком часу встиг сформулювати лише одну думку: «Як все-таки гарно, коли помічають твій хист, твої старання і коли все це належним чином оцінюють».

ПОРОЗУМІЛИЯ

Вдома zostалися тільки Степан Маркович і Олена Якимівна. Діти й онуки на відпочинок пороз'їжджалися, а їх — двійко, мов голуб і голубка, на все гніздо сімейне.

На Степана Марковича ця самотність навіяла ніжність. Йому захотілося вилити душу перед своєю подругою, висповідатись у всьому хорошому, що зробив він заради неї протягом довгого спільного життя.

— Славно ми, Оленочко, вік з тобою прожили,— веде Степан Маркович, з любов'ю дивлячись на свою кругловиду, давно посивілу дружину, яка вместилася у великому кріслі.— У мирі прожили, в злагоді. І в усьому, вважай, моя заслуга, Оленочко. З іншим чоловіком ти б так не жила. З іншим хтозна як би воно все повернулося. Правду я кажу?

Олена Якимівна, не відриваючись від в'язання, зиркає на свого рудовусого, схожого на висушену чехоню чоловіка і коротко мовить:

— Говори, Стьопо, говори!

— Це ж я тебе за всі роки навіть пальцем не торкнув,— розглядаючи шорстку долоню кістлявої

руки, веде далі Степан Маркович.— А інші ж, Оленочко, били своїх. Ой, як били! Он Грицько Чепіга як товк свою Настю. Синьою завжди ходила. А Петро Шурик. Той десь на третій день після одруження як почав шмагати Ганну, то перестав тільки тоді, коли перейшов на пенсію. А я тебе жалів. Не раз і привід був, а рука не піднялася. От уже віка доживаємо, а не поскаржишся, що бита. Правда ж?

— Так, так, Стьопо. Говори!— захоочує чоловіка Олена Якимівна.

— Може, тому й не бив, що не пив,— ще красномовніше веде своєї Степан Маркович.— Інші, ти ж знаєш, Оленочко, пили. Бувало, котрийсь так набереться, що потім як свиня на чотирьох додому лізе. А я в рот не брав. І не тому, що не хотілося. Часом дуже хотілося, але я тримався. Заради тебе. Все старався, все догоджав. Ти бачила, щоб я коли пив? Ти пам'ятаєш, щоб я коли рачки додому приліз?

— Не бачила, Стьопо. Не бачила. Але ти говори.

— І вдягав я тебе, і взував я тебе, Оленочко, якнайкраще,— розпалюється Степан Маркович.— Сам як-небудь ходив, сам з чортової шкіри костюми носив, а тобі шерстяні справляв. Дорогі. Товариші часом глузували, що все, мовляв, жінці та жінці. А я плював на те. Я радів, що ти в мене кралею ходиш. Скажеш, не так? Скажеш, брешу?

— Давай, Стьопо, давай,— ніби на знак згоди киває головою Олена Якимівна.

— А чи я хоч раз на курорт поїхав? Не поїхав,— жестикулює Степан Маркович.— Зате ти в

мене світу побачила! Зате ти в мене, Оленочко, попляжилась і в морі накупалася. І я задоволений, бо не такий, як інші чоловіки. Візьми хоч Сергія Ступака. Велетень. Дуба з корінням вирве, а на курорт їде. Він швидше на гілляці повіситься, аніж дружину на відпочинок пошле. А я посилав. Хоч сам ніколи того моря в житті не бачив. І не шкодую. Бо ти його бачила, бо ти в ньому купалась. Тож оціни мої старання, Оленочко. Оціни.

— Далі, Стьопо, Давай далі!— підганяє чоловіка Олена Якимівна.

— А далі, Оленочко, я тобі про головне скажу,— стишує голос Степан Маркович.— Про вірність у коханні скажу. Інші ж як живуть? Інші поберуться, полюбуються та й давай різні коники викидати. Те в ліс, а те по дрова. Хіба Палажка Сутуліна не біла вікон у Варки Букової? Ще й як біла. З рамами висаджувала. Знала, що її Онисько гуди занадився. А ти кому-небудь вікна біла? Не біла. А чому? Бо я в тебе не скавав у гречку. Бо я від тебе ні кроку. Не схибив, отже, не вийшов з колії. Тільки тебе, Оленочко, знав я на всьому світі білому. Ти це розумієш?

— Та хіба ж я дурна, що не розумію? Розумію, Стьопо, тільки ще що-небудь скажи!— наполягає Олена Якимівна.

— І батьків твоїх, чим міг, підтримував,— додає Степан Маркович.— Братам і сестрам твоїм допоміг у люди вийти. Та я, Оленочко, як бачиш, усе життя своє віддавав...

Тут Степан Маркович замовк, бо відчув, що не втримається, заплаче. Він благально дивиться на дружину, чекаючи від неї тих слів, що будуть

йому найвищою нагородою за його життєвий подвиг.

— Ну, Оленочко, я своє виклав, я свою душу відкрив. А тепер чекаю, що ти скажеш.

— І скажу, Стьопо,— відклала в'язання Олена Якимівна. — І скажу ось що: знаєш, Стьопо, помирати буду, а не повірю, що є на світі віддані мужчини. Та ти не кривись, не сіпайся. Я ж не кажу, що ти всього отого не робив для мене. І робив, і догоджав. А навіщо? Гадаєш, не знаю? Ой, знаю, чоловіче, знаю. Все оте робив ти, Стьопочко, про людське око.

Олена Якимівна втупилася в отетерілого Степана Марковича, розсміялася і, посварившись дебелим напівзігнутим пальцем, додала:

— Тільки я, Стьопо, не така вже й дурненька. Мене не проведеш.

«ЧУБАРИКИ- ЧУБЧИКИ»

Тепер уже не дивина. Тепер наш ансамбль гримить. Славиться. А чи відомо вам, з чого все це почалося? Почалося з того, що в нашій сім'ї Петрик появився. Появився, ріс, ріс на радість і втіху нам та, нівроку, й підріс. І ото, коли вже Петрик підріс. Женья, дружина моя, й каже одного разу:

— Пора Петрикові за музику братися. Хай вчиться грати. Тепер це модно.

Ідея чудова. Вона й мені припала до душі. Тільки тут же й сумнів заронився.

— А як у нього слуху нема? — сказав я. — Раніше треба б показати Петрика музикантові.

— Господь з тобою! — замахала на мене Ярина Микитівна, жінчина мати. — Що ж воно, глухе! І як ото можна на свою дитину таке городити? Ясна річ, що треба навчати музиці. Поки ще мале. Тепер вік такий. Музикальний.

— Я ж кажу не про глухоту, а про музикальний слух, — сказав я на своє виправдання. — А слухом тим природа не кожного наділяє. Хай це вам буде відомо!

Я знав, що зараз посиплеться на мою голову. І не помилився.

— Ви чули таке? — підскочила, мов ужалена, Женья, шукаючи підтримки у матері. — «Природа не кожного наділяє». Чому ж це так? Виходить, Остапенкових Світлану природа наділила, Козубенкових Вітю наділила, Ярових Толю наділила. Ті вчаться грати. Зайдеш часом, хата тріщить — грають. А нашого природа обійшла? Для нашого Петрика у природи не вистачило музикального слуху? Виходить, по-твоєму, чужі діти кращі, розумніші, а наша дитина гірша? Петрику, — гукнула Женья, — іди сюди! Ти хочеш грати?

— Хо-очу, — позіхнув наш вихрястий Петрик, ліплячи з пластиліну якусь фігурку.

— Ну ось, — дорікнула дружина. — Дитина хоче грати, а батько упирається як козел. Різні вигадки плете. Ти краще скажи, що тобі грошей шкода на музичний інструмент. Вам, мужчинам, тільки на пиво грошей не шкода, на горілку не шкода, а для дитини рідної шкода. Ну, ну. А ви що скажете? — звернулася Женья до мого батька.

— Та воно, дочко, музика — діло тонке, — вів мій старий. — Музика, вона таланту потребує. От колись, пам'ятаю, наш полковий оркестр...

— Дуже здалеку заходите, — перебила батька Женья. — У нас же не полк. Я вас питаю за Петрика.

— Воно хай би грав, — трохи помовчавши, сказав батько. — Мене в дитинстві самого тягло до цього діла. Хоч у нашому роду, сказати б, музикантів і не було.

— Зате, видно, скнари були у вашому роду, — буркнула Женья. І більше до цієї теми не поверталася.

В хаті стало наче перед грозою Батько мовчки

сопів, Ярина Микитівна порпалася в своєму досить потертому чемодані, а дружина підкреслено прислухалася, як аж через одну квартиру надривно ревів баян у руках Толі Ярового.

На завтра, ні з ким не порадившись, пішов я до магазину музичних інструментів і довго там оглядав усе, що лежало на полицях. Додому повертався з акордеоном. Гратиме Петрик чи не гратиме, а Женя мовчатиме. І це вже добре.

Петрик страшенно зрадив подарункові. Коли я розтягав акордеон, він натискував на різні клавіші і зі дзвінким сміхом зустрічав кожний новий звук.

— Ну, що я казала? — шпигонула мене дружина. — А він мені на природу киває.

Я мовчки проковтнув колочу репліку і повірив, що наша дитина — талант.

А Петрик грався з акордеоном доброї півгодини. Тоді взяв його у мене з рук, потягнув по підлозі і голосно зарепетував: «Ту-ту-ту!»

— Що ж ти робиш, шибенику?! — гримнув я. — Такі гроші коштує, а він тягає, ніби старі ночви!

— Дитина дорожча від твоїх грошей, — обірвала мене дружина. — Ти що, хочеш за один день зробити з нього заслуженого артиста?

У мене мало не вирвалась далеко не музична фраза, але я не встиг її вимовити, бо прийшла Ярина Микитівна. Прийшла не з голими руками. Вона принесла скрипку.

— На, Петрику, на, візьми від бабуні. Грай, звеселяй нас. А то що в тебе? — показала вона на акордеон. — Е-е, покинь, то погане! Я точно знаю, що Давид Ойстрах грав на скрипці, і тільки тому став знаменитий.

Петрик залишив акордеон і кинувся до скрипки.

— Це буде човен,— сказав наш синок,— я його зараз у ванну.

Усі розсміялися. Потім показали, як водити смичком.

Петрик був на сьомому небі. Він поклав скрипку на стілець і щосили пиляв на ній, доки ми всі не поховалися на кухню.

Тим часом повернувся і мій батько. Він приніс довжелезний чорний футляр, з якого відразу видобув мідну трубу. Це був тромбон.

— Я теж не пошкодную пенсії для онука,— підкрутив вуса старий.— А то, дивлюсь, сваха в чемодані порпається, гроші відраховує. Але мене, свахо, не проведете. Я одразу розкусив, навіщо ті гроші. Одним словом, на, Петрику. Ця труба всіх перекричить.

Женя моя дивилась на те все, збуджено ходила по кімнаті, затуляла вуха, коли дід показував онуку, як дути в тромбон. А на завтра й собі подалася до магазину. Вона принесла добрячий барабан з різними пристроями до нього.

Петрик кинувся на свіжинку і майже весь день бив по барабану не тільки палочками, а й ногами.

Тепер у нашій квартирі був вертеп. Кожен по черзі вчив Петрика на своєму інструменті. Тому весь час чути було то вереск скрипки, то зітхання акордеона, то крик тромбона, то смертний стогін барабана. Виведені з рівноваги сусіди стукали нам у стіни, в стелю, в підлогу. Ми й самі ходили з заткненими ватою вухами, накривали голови подушками, але наполегливо тренували дитину.

— Може, все ж проконсультуємося з викладачем

музики? — пропонував я дружині, хапаючись за свою запаморочену голову.

— Ще рано,— настоювала Женья.— Хай поки що сам вибирає, на чому йому грати.

Так тривало кілька пекельних днів. І саме тоді, коли ми вже мали надію, що Петрик ось-ось зробить остаточний музичний вибір, він раптом втрапив інтерес до всього разом і зайнявся своїм пластиліном.

— Такі гроші вгатили! — не витримав я знову.

— Колись, пам'ятаю, наш полковий оркестр...— повів і мій батько, але знову не закінчив.

— При чому тут ваш полковий оркестр? — опередила батька Ярина Микитівна.— Підросте, тоді й візьметься. Просто йому ще не під силу.

— Веди дитину до музиканта! — погодилася Женья і зітхнула.

Я повів Петрика до вчителя. Той похвалив дитину, а мені порадив не турбувати її музикою. Не всім же, мовляв, грати.

Тепер ми не знали, що роботи з музичними інструментами.

— Продати, не носитися ж з ними, як дурень із ступою,— вирішили гуртом.

Але це виявилось не таким простим ділом.

І тоді, порадившись ще, ми почали вчитися грати самі. Кожен знайшов собі вчителя. Я опановував гру на скрипці, Женья — на акордеоні, батько — на тромбоні, а Ярина Микитівна — на барабані. Наші вчителі з захопленням відзначали, що кожен з нас наділений неабияким музикальним слухом.

Через півроку ми вже грали для себе, коли назрівала чергова сімейна сварка. Через рік знайомі

запросили нас пограти на новосіллі. Ще через деякий час ми вперше грали на одному бучному весіллі мало не в міністерських дітей.

А там і пішло. Квартира не зачиняється: «Не відмовте, пограйте, виручіть». І грали. Тільки все боялись, щоб фінвідділ податку якого не накинув. Адже приватний оркестр.

Та пронесло. Виручив, спасибі йому, директор швейної фабрики. Вірніше, він нас, а ми його. На черговій олімпіаді художньої самодіяльності ми виступили від імені тієї швейної фабрики. Успіх величезний. Члени журі аплодували нам стоячи. За той виступ нам присудили перше місце і присвоїли звання: ансамбль «Чубарики-чубчики».

Назва цілком виправдана. Чубарики — наше сімейне прізвище (крім Ярини Микитівни. У неї прізвище не музичне — Носаль). А до того ж Ярина Микитівна не тільки віртуоз-барабанщик, а ще й неперевершена виконавиця пісні «Чубарики-чубчики». Не помилюся, коли скажу, що Ярина Микитівна — це наша сімейна Клавдія Шульженко. І тільки недавно ми це відкрили. Як і вона сама.

Ви запитаете: а що ж Петрик? А Петрик наш добре вчиться в школі і, як свідомо дитина, допомагає бабуні носити барабан.

А робити це доводиться часто. Бо наш ансамбль тепер гримить. Славиться. Не буде нічого дивного, якщо найближчим часом нас запросять на гастролі по зарубіжних країнах.

ВСЯК ЧОЛОВІК
ЗУСТРІЧАЄ
НОВИЙ РІК

НА БРУДЕРШАФТ

Кому невідомо, що опинитися під Новий рік у відрядженні — мало приємного. Але мені пощастило: зустрів давнього приятеля — затятого холостяка й веселуна.

— Беру все на себе,— сказав зраділий приятель.— Мене запросили до Івана Тимофійовича Булиги. Підемо туди вдвох. До речі, побачиш живого бюрократа. Ха-ха! — зайшовся він сміхом.— Не дивуйся. Це не моя думка. Я з Іваном Тимофійовичем ділових стосунків не маю. А от його співробітники в один голос твердять, що Булига — бюрократ, яких ще світ не бачив. Правда, цікаво? Ха-ха!..

Чим ближче ми підходили до квартири Булиги, тим чіткіше вимальовувалася в моїй уяві картина зустрічі з господарем.

Мені уявлялося, як у вітальні нас зустріне дівчина-служниця. Вона спитає і зареєструє наші прізвища, а тоді запропонує роздягтися і перевзутися в шльопанці. Після того нас передадуть у руки злої

тещі Івана Тимофійовича. Теща попередить, щоб ми багато не пили і голосно не розмовляли. Далі нас поставлять у чергу за гостями, котрі прийшли раніше...

Думалося також, що сам Булига прийде до столу тільки в ту мить, коли годинник почне відбивати останні хвилини старого року. Тут, ні на кого не дивлячись, він кивне головою і тим самим дасть команду підняти чарки.

Уже біля під'їзду в мене раптом визрів сміливий план: я перекину фужер чогось міцного, підійду впритул і кину йому в обличчя: «Ти — бюрократ! А мені — начхати...»

— От ми й прийшли,— перервав мої сміливі думки приятель. І не встиг натиснути на кнопку дзвоника, як двері відчинилися.

— О, дорогі друзі, прошу! — зустрів нас рожево-щокій усміхнений чоловік з голубими очима, рівним гарним носом і білявою копицею густого волосся на голові.

— А я з товаришем,— почав виправдовуватись мій приятель.— Непередбачені обставини, а попередити вас не було вже коли.

— Це ж навіть краще! Дуже просимо,— вловив мою руку господар і затиснув її у своїх м'яких долонях.— А попереджати нащо? Ми ж не бюрократи. — Він бережно взяв з моїх рук шапку, пальто, шарф.

«Негідники!» — подумав я про тих, хто звинувачує Булигу в бюрократизмі.

Ми зайшли до кімнати, де вже сиділо чимало гостей.

— Знайомтесь і пробачте, будь ласка,— вкло-

нився Іван Тимофійович,— побіжу допомагати жінкам.

«У таких повчитися декому не гріх би,— відзначив я подумки.— Це не з тих, що все на дружину звалюють».

Скоро господар з тією ж незгасною усмішкою носив на стіл салати, фаршировану рибу, різні там приправи та пляшки.

Я не зводив очей з Булиги. В ньому було щось таке, чого в інших чоловіків — жодної тобі ознаки. Ось він обережно підвів і посадив до столу стареньку тещу, ось поправив іграшку на ялинці, а ось і келих підняв.

— Ще ж ціла година до Нового року! — зауважив хтось.

— А ми хіба бюрократи? — засміявся Іван Тимофійович.

І всім стало весело.

Булига не сів на своє місце, доки не оглянув, чи всім зручно, чи всі закусок наклали. У мене зникло бажання кинути в обличчя господареві свою злу репліку. Навпаки, мені стало страшенно соромно за свої попередні думи й наміри.

«Свині! На таку людину наклеп зводити. Бюрократ! Та ви подивіться на нього, кому ще не повилазило. Вам би, звичайно, хотілось, щоб приймальня Булиги була прохідним двором. Потім вам закортіло б сісти за його стіл. Далі вам заманеться вилізти на голову Іванові Тимофійовичу. А він — людина!..»

Я не помітив, як дві гарячі сльозини викотилися з моїх очей. І я не всидів, зірвався з місця й кинувся до Булиги:

— Іване Тимофійовичу! Давайте на брудершафт.

— Ха-ха! — дрібно зайшовся сміхом господар.—
Будь ласка.

Ми сплели свої руки, перекинули чарки.

— Ха-ха! А тепер скажіть слова, які належить сказати в такому разі,— звелів мені Іван Тимофійович.

Вуха мої запашили. Я не знав, куди подітися, бо збагнув, що треба було сказати: «Ти дурень». Тоді я відважився на відчайдушний крок. Я вхопив Булигу в обійми і тричі голосно чмокнув його в рожеву щоку.

Це був щирий новорічний чоловічий поцілунок.

*

Через кілька днів я збирався додому. І мені страшенно захотілося ще раз побачити славного Івана Тимофійовича.

— Прізвище? — запитала мене секретарка в приймальні.

Я сказав.

— Що ви хотіли?

— Просто так.

— До товариша Булиги «просто так» не ходять.

— Ми ж не бюрократи, — процитував я його слова і голосно засміявся.

— Прошу не шкіритися, це вам не кімната сміху, а установа,— різко обірвала мене дівчина.

«Ну й вибрав собі Іван Тимофійович пантеру»,— подумав я і вирішив прорватись до кабінету силою. Я влучив мить, коли дівчина поринула у папери, вітром шугонув у двері кабінету.

— Хто вам дозволив? — загримів бас з м'якого крісла.

— Іване Тимофійовичу! — кинувся я до столу.— Невже не впізнаєте? Я ж ваш новий знайомий...

— У мене багато нових знайомих,— обірвав Булига.— Конкретно? Що вам потрібно?

— Та я хотів з вами...

— Папір! І не морочте голови.

— Іване Тимофійовичу! — мало не плакав я.— Просто дивно, невже таки не впізнаєте? Та я до деталей нагадаю вам, як ви сердечно зустріли мене на Новий рік, як ви обережно вели свою тещу до столу, виголосили тост...

— Повторюю, що вам потрібно? — дивився на одвірок Булига.

— Іване Тимофійовичу! — благав я.— Та ми ж з вами ще на брудершафт пили, цілувалися!

— То що ж ви тепер хочете? Адже Новий рік минув.

Я отетерів. Не знав, що й сказати. Не знаходив слів, щоб висловити своє обурення. І раптом знайшлося те слово. Колюче, дошкульне.

— Бюро-крат ти! — кинув я в обличчя Булизі.— Я з тобою попрощатися хотів, за люб'язність твою подякувати, а ти!..

Саме в цю мить я ще раз згадав Новий рік.

— То прийми ж від мене оті слова, яких я не посмів тобі сказати після того, як ми з тобою випили на брудершафт,— випалив я просто в обличчя Булиги і рушив до дверей.

Степан Іванович Куль полюбляє ходити в гості. Але, як людина практична, Степан Іванович не терпить гостей у себе.

От і перед самим Новим роком він попередив дружину:

— Нічого не купуй, нічого не готуй! Підемо до когось із наших знайомих. До вечора я все влаштую.

На роботі Степан Іванович поклав перед собою блокнот з адресами і потягся до телефону.

Першим у списку значився Гоценко.

— А-а, Петре Петровичу, привіт! З наступаючим вас! — заторохтів скоромовкою Куль.— А як там ваша шановна дружина? Та що я питаю, і так ясно: порається, варить, фарширує, хрін тре. Ге-ее, брат, гостей приймати — треба хист мати.

Степан Іванович уже уявляв собі, як він сидить у Гоценків за столом, кладе заливну рибу, дістає хрін, такий міцний, що аж у носі крутить. Куль ковтнув слину, але з трубки долітає:

— От і не вгадали. Не варить, не фарширує і хрону не тре, бо вдома не зустрічаємо, а йдемо до Василя Пилиповича.

«Чорт з тобою й з твоєю заливною»,— зі злістю подумав Куль і ляснув трубкою. І відразу ж набрав інший номер.

— А-а, Василю Пилиповичу, привіт! Не впізнаєш? От тобі й друг. А я твій голос і з того світу впізнав би. Га? Куль, Куль! Степан Іванович! Точно. З наступаючим! А як там шановна половина? Певне, варить, фарширує, хрін тре. Ге-ее, брат, гостей приймати — треба хист мати. А ви це вмієте.

— Про хрін правильно,— загриміло з боку Василя Пилиповича. — Без хрону яка в дідька закуска. Тільки, як відомо, хрін там труть, де гостей ждуть. А нас ще тиждень тому Сировці запросили.

— Бреше, як собака паршива,— вирвалося у Степана Івановича, коли поклав трубку.— Сам гостей чекає, а переді мною хвостом крутить. Але побачимо.

Куль знову набрав номер.

— Олексію, ти? Ну, здоров, друже! З наступаючим! Давненько не бачились. Уже б і не завадило. А жінка що там? Та звісно, що в такий день дружина робить: порається, варить, фарширує...

Степану Івановичу не дали закінчити завченої фрази.

— Зривається, Степане Івановичу,— важко зітнуло в трубці.— Так хотілося вдома, але он Кравці просто ультимативно до себе тягнуть. Приходь після Нового року.

— Свинтус! — вирвалося у Степана Івановича, коли в трубці замовкло.— Та на чортового батька ти мені здався після Нового року. Бач, «зривається». Цілу добу наливатиме і набиватиме черево на дурняка та ще й скаржиться. До речі, Кравці і мої знайомі.

— Миколо Гордійовичу, привіт! З наступаючим вас! — бадьоро вигукнув Степан Іванович, боячись втратити останню надію на гостювання.— А як там наша шановна Раїса Василівна?..

І тут все обернулося так, як у примітивному детективі:

— Хрону не тремо, бо до людей в гості йдемо. Ха-ха! — як грім, ляснуло в трубці і раптово завмерло.

Степан Іванович не витримував. Він зірвався з місця, похапцем одягнувся і грюкнув дверима. Він довго ходив засніженими вулицями, довго на нього дивилися перехожі, доки один чоловік не взяв за рукав і не прошепотів співчутливо:

— У вас горе? По шапці бачу, бо наділи її задом наперед. Може, найдемо третього, та з наступаючим...

— Та йдіть ви! — вибухнув Степан Іванович. Він поправив шапку і попрямував додому. Голодний і злий.

— Господи, а я дочекатись не можу, — зустріла Куля святково одягнена, надушена дружина. — Дивлюсь, ніч, а тебе нема й нема.

— Подавай на стіл! — буркнув Степан Іванович. — Кишки марш грають.

— А що подавати!

— Все, що є.

— Але ж у нас, Стьопо, крім хрону, і нема нічого. Ти ж казав, у гості...

Степан Іванович відкрояв скибку хліба, намазав її хроном і, як колись у юнацькі роки, почав уминати студентський бутерброд.

Після Нового року Степан Іванович зустрів одного знайомого. І той похвалився:

— А ми гуляли у Гоценка.

— Хто ж там був?

— Та чимало було. Василь Пилипович, Олексій Петрович, Микола Гордійович з дружинами своїми. Випивки, закуски, я вам скажу!.. А що вже хрін — то чудо кулінарії!

Степан Іванович згадав свій хрін. Від тієї згадки

йому закрутило в носі. Він не втримався і голосно чхнув.

— На здоров'ячко в Новому році! — сказав знайомий і попрямував своєю дорогою.

12 СПОСОБІВ НОВОРІЧНОГО СВЯТКУВАННЯ, ЗАПИСАНИХ У СЕЛІ ЛЕБЕДІВЦІ

Новий Рік!

Хоч і зимове, а таке радісне, таке славне свято!

Усе, що зроблено, вже позаду. Це ж і врожай у колгоспі добрий зібрали, і щось придбали, щось побудували.

Усе, що не зроблено, — ще попереду. Новий рік — нові хліборобські турботи. Бо не тільки про сьогодні дбаємо, а й наперед заглядаємо.

І з людьми так. Одного прожитий рік до пенсії приблизив, а іншого — до одруження.

Але як би там не було, а Новий рік усі зустрічають, усі його відзначають.

Багатовікова практика свідчить: як би ти не готувався, як би й не старався, а все ж зустрічати Новий рік найкраще в гостях. Немає значення в кого: чи в брата, чи в свата, чи в куми, чи в сусіда Хоми.

Досвід у цьому ділі — величезний!

Нижче ми подаємо 12 способів новорічного святкування з практики одного села.

Спосіб 1. Це, можна сказати, спосіб дідівський, прадідівський і прапрадідівський. Тут усе просто.

— Драстуйте, Іване Івановичу! З наступаючим вас!

— Драстуйте, Дмитре Гавриловичу! Спасибі, так само й вас.

— Де збираєтесь зустрічати!

— Та ще й не думав. Якось забігався.

— Ну, то до нас, милості просимо. Там Ганна наварила й напекла. Тільки ж не чекайте до дванадцятої. Приходьте, як стемніє. Ще ж поговорити треба. Старий рік провести.

Спосіб цей, скажемо прямо, застарілий, примітивний. Тут ніякого тобі простору ні для фантазії, ні для винахідливості.

Спосіб 2. Саме в ту урочисту мить, коли до столу сіли, раптом у двері стукають.

— І кого воно чорти несуть? — поставивши келишок, бубонить хазяїн. Але відчиняє.

— Добрий вечір. Чи не знайдеться у вас фунтової старої гирі? — сусід пильно дивиться на пляшку.

— А навіщо вона вам знадобилася так пізно? — хазяїн намагається затулити спиною стіл.

— Та з ходиками якась неврастенія. Молоток на ланцюжок повісив — відстають. Пробував сокиру причепити — спішати, як скажені.

— А то ви ніби поїзди відправляєте, що дуже вже точно час треба знати.

— Воно правильно, не поїзди, — знизує плечима сусід, — тільки ж хотілося не прогавити Нового року.

— Сідайте вже до столу, — запрошує господар, — то не прогавите. Та хіба з вашим характером що прогавиш.

Серед ночі захмелілий сусіда збирається додому.
— Чекайте, пошукаю гирю.— спиняє його хазяїн.
— Яку гирю! А-а-а, гирю. На дідька лисого вона мені здалася. Що, я її собаці до хвоста причеплю?

Спосіб 3. — Слухай, Петре! Оце прийшов тебе запитати. Навесні ти купив у колгоспі порося. Пам'ятаєш?

— Ну?

— Цікаво, як воно їсть?

— Їло.

— Що, вже задавив?

— Задавив.

— Ну, як сало? Пальців на чотири?

— А чого це тебе так цікавить?

— Та я тоді теж купив. Тільки ще не колов.

— А-а, то ходімо до хати. Подивишся, покуштуєш свіжини та вже разом і Новий рік зустрінемо.

Спосіб 4. — Добрий вечір! З наступаючим! Тільки не лайте і не перебивайте. Все скажу, а тоді хоч простіть, хоч у шию женіть.

— А що таке? — дивується господар.

— Совість мене мучить. Ну, серце розриває, печінку вивертає. Я ж ото колись біля комбайна дурнем вас назвав. Воно, може, й заслужено було. А от совість таку маю, що доки не попрошу пробачення— із світу цього не піду. Давайте помиримося. Га? Не захочете, їй-богу, заплачу зараз.

— Що ви, я й не пам'ятаю такого і на думці нічого поганого не мав. Та ви сідайте. Ні, не сюди, до столу. Гостем будете. Зараз ми це діло... Жінко! Ану, накривай стіл новорічний!

За столом — мирно, весело. А гість:

— А я оце все силкуюсь згадати одне діло. Щось мені здається, що й моя дружина чимось вашу образила. Вона це, може, згарячу. А потім відійде, кається. Мо', я збігаю та притягну, нехай і вона, бісова душа, разом вибачиться? Заллемо цю пожежу — та й квит!

Спосіб 5. — Позичте чарок.

— Гості?

— Та нема нікого. А як раптом хто прийде.

— Ет, поки там до вас хтось прийде, то ви у нас сідайте.

— Спасибі, відмовляйтесь, як кажуть, гріх.

Посиділи. Добре посиділи. Але й розходитись пора.

— Візьміть же чарки!

— Навіщо вони, коли вже Новий рік позаду!

Спосіб 6. — З новим роком, з новим щастям! Не осудіть, але не втерпів. Душа не втерпіла. Чую, співають. Та як співають. А тут серце за піснею зболілось.

— Штрафну йому, штрафну!

— Що ви? Та для мене це вже завелика честь. Тільки заради пісні й прийшов. Сам люблю це діло.

Ой мороз, мороз...

— Е-е-е, що це в мене в горлі, як віз немазаний скрипить. Пробачте, хіба послухаю.

— Таж налийте йому! Коли вже в горлі деренчить, то треба його промочить,— дає команду весела господиня.

Ну й пішло, значить.

Спосіб 7. — Добрий вечір чи ніч! Моєї у вас не було?

— Ні, не було.

— Гм, де її чорт ухватив? Тут кишки до хребта попідтягувало, а вона десь на гульки чкурнула.

— А ви з нами. Чим, як кажуть, багаті, тим і раді. Не відмовте.

— Та воно й наїдатись не з руки, бо ж і вдома дещо є, але хіба трошки перехоплю.

Сидять, балакають. Коли це:

— А мого у вас не було?

— Тут.

— Бач, куди забрався. А я по всьому кутку, висолопивши язика, гасаю за ним. Не пила, не їла, чекаю, а він гостює.

— Сідайте й ви, та вже усі разом.

— Та вже ж, нехай хоч ноги відійдуть.

Спосіб 8. Е ні. Цей спосіб я збережу поки що в секреті. Бо сам ним скористаюся, щоб славно відзначити Новий рік.

*

Не буду я розповідати й про способи дев'ятий, десятий, одинадцятий, дванадцятий. А то мої милі земляки з Лебедівки ще образяться, що розголошую їх таємниці.

Автор вірить, автор цілком переконаний, що про дотепні способи гостювання буде й так багато розказано за веселими новорічними столами.

Отож з Новим роком!

З новим великим щастям!

СКРОМНЯГА

Він завжди серед нас, отой скромняга.

Тільки його не так уже й просто запримітити. От п'яндигу одразу видно. Хулігана одразу видно. Одразу видно й нахабу. А скромняги не видно. А чому? Бо скромняга ніколи ніде не випинається, не лізе наперед. Він завжди діє скромно. Ну, хоча б ось так.

*

— Дозвольте? Чи ще не можна? То я почекаю. Я можу й після всіх зайти.

— Чому ж не можна? Заходьте, сідайте, будь ласка!

— Дякую, але сідати не збираюся. Тут у вас не такі, як я, бувають, хай вони й сідають. А я людина скромна, на ногах побуду. Як кажуть, не великий пан.

— Слухаю вас.

— Ви, спасибі вам, готові слухати, а в мене, пробачте, язик наче суконний. Слова вимовити не можу. Так незручно, так незручно. Я знаю, інший влетить і одразу, як з кулемета: та-та-та! «Дайте мені

оте, зробіть мені те!» Я так не можу. Совість не дозволяє. Тиждень збирався до вас і не наважувався.

— Та ви кажіть.

— От ви просите «кажіть», а в мене, пробачте, жижки трусяться. Скромність не дозволяє. За когось піду. За когось добиватимусь, а за себе... Та вже скажу. Власне, не скажу, а лише запитаю. Хочу дізнатися, як там відносно квартири?

— Поки що не можемо вас потішити. Виділили Пугачу. Всі на тому зійшлися. У Пугача ж, бачите, квартира гірша, та й сім'я.

— Так, так. Пугачу, значить? А я, між іншим, ще коли заяву подавав, то вже знав, що всі за Пугача голосуватимуть. То такий, що на стіну полізе, за горлянку вас візьме, як у чомусь відмовите. А я людина скромна. Я на стіну не полізу. Ясно, що мені й відмовити легко. Ехе-хе.

— Але ж у Пугача четверо дітей. Стара мати.

— Так, так. Я, між іншим, знав, що ви так скажете. Тільки хіба ж Пугачеві хтось чужих дітей напхав? Сам же наставрався, то хай би сам і раду давав. Я б теж міг настаратись. Не мудре діло. Але ж скромність. А мати? Мати могла б і в селі жити. Свіже повітря, овочі, фрукти, ніякого гуркоту. Ні, Пугач її до міста, бо квартири розкішної захотілося.

— І все ж я з вами не погоджуюсь.

— Так воно ж і видно, що не погоджуєтесь. Хто погодиться з людиною скромною? З нахабою всі погодяться. Бо він вас і обізве, і поскаржиться на вас. А я скажитись не піду. Хіба до мене завітає хто з редакції чи з народного контролю. То вже діло не моє. То їхнє діло. Я їм вказувати не буду. Я людина скромна.

— Наказ читав?

— Читав.

— Ну і як?

— Що тобі сказати?

— А ти й не кажи. Я тобі скажу. Це не наказ, а якесь непорозуміння. Приступ — начальник цеху. Ха-ха-ха! Хіба не смішно?

— Чому ж. Приступ — хороший виробничник, передовик, людина з освітою.

— Ха-ха! «Хороший виробничник, передовик». А я, по-твоєму, поганий виробничник? Ото й воно. Тільки що не пнуся перед начальством. Гадаєш, я не міг би бути передовиком? Помиляєшся. Міг би. Але я людина скромна. Чого це я маю вискакувати поперед інших? Тут справа не в тому — передовик ти чи ні, з освітою ти чи без освіти. У нас вискочок багато. Вискочок і висувають. А скромні завжди в тіні. Я б тут он як все завернув, але ж скромність. Хоч ніхто її в наш час і не цінить. Тьху!

Знову Зацюпа на трибуну поліз. Ви бачите? Ану, чи пройшли хоч одні збори, щоб він не ліз і не розмахував руками: «У нас і те не так, і те не так! Нам треба взятися, треба піднести рівень...» І пішов, і пішов торохтіти. Як ото порожнє відро. А все для чого? Щоб потім директор сказав: «Правильно говорив тут Зацюпа. Так повинен робити кожен принциповий працівник».

Виходить, коли я не лізу на трибуну, то вже й не принциповий? Ні, дорогий директоре, я теж прин-

циповий. Але в мене є ще одна якість — скромність. Мені вашої похвали не потрібно. А про хиби я теж не мовчу. Говорю. Тільки для цього не обов'язково на трибуну пертись. Люди й без трибуни мене розуміють. Та начальство глухе до того, що скромна людина говорить. Їм балабона давай.

*

— Як з путівочкою?

— Вирішили дати Петрукові! У нього ж хвороба на хворобі. Треба підтримати здоров'я.

— Мудро вирішили. Мудро. Петрукові, значить, треба підтримати здоров'я, а мені, значить, не треба. Тут не в хворобах діло. Тут діло в тому, що Петрук би вам життя не дав, якби йому путівки не дали. Ви б від нього не одчепились. А від мене легко відкараскатись, бо знаєте, що я скромний, витриманий. Ех, що вам говорити? Та той Петрук кулаком бугая звалить, а ви йому путівку. Мені, не бійсь, не дали, бо я скромний, бо я вам не страшний. Бездушні ви люди! Бюрократи нещасні!

*

— Дивіться, люди, як цього Потапенка ховають. Вінків скільки, музика, машини! А промови! Слухаєш і бачиш не покійника, а янгола з крильцями позолоченими.

Що то вже таланить людині. Жив — лиха не знав, і хоронять з такою помпою. Навіть у труні лежить і то запишався.

Мене хіба так ховатимуть? От побачите, що не буде ні музики, ні промов. Ні, скромного так не хо-

ватимуть. Вони за життя мого прізвища не знають, а помру, то й поготів. Тільки й того, що, може, на вінок по гривенику назбирають. А більше ніякої уваги.

Потапенку он яке місце відвели. Майже в центрі. А мені хіба відведуть у центрі? Дідька лисого. Скромнягу можна десь і в кутку поховати, щоб за кропивою світу божого не бачив. Скромному однакова увага, що за життя, що по смерті. За життя не виставляв себе, а з труни тим більше не піднімешся і не крикнеш: «Куди ж ви прете, негідники. хіба я гірший за того Потапенка?»

*

Отакий він, скромняга.

Ніхто його не помічає, ніхто з ним не носиться як з писаною торбою. Як сам про себе не нагадає, ніхто його так і не запримітить.

ТАНЯ,
МАНЯ
І ПОДАРУНОК

— Швиденько переодягайся! Зараз ми ідемо до Безверхих!— наказала мені дружина, коли я повернувся з роботи.— Сьогодні вони відзначають день народження своєї Тані,— внесла вона ясність.

Я до пуття не знав Безверхих, але сама ідея весело провести вечір мені сподобалась.

— Візьми ж гроші, бо треба ще купити подарунок,— сказала дружина, закінчуючи свої косметичні маніпуляції.

За годину ми були в універмазі.

— Що ж їй купити? Що купити? — зупинилась у задумі дружина.

— Можна ляльку,— допоміг я у виборі подарунка.

— Ти думаєш, що говориш?! — блиснула очима дружина.

— Не підходить — не треба,— знизав я плечима, хоч і не вважав свою пораду недоречною.— Тоді давай купимо плюшевого ведмедя.

— Що? Та це ж абсолютний примітив,— знову обірвала мене дружина.— Прийти до Безверхих з

плюшевим ведмедем, — це значить назавжди бути осоромленою. А мені тільки цього не вистачало.

— Ну колясочку, — тикався я зі своїми пропозиціями.

— Господи, який ти нетямущий, — розсердилася дружина. — Безверхим — колясочку. Ха-ха! Це до тебе прийдуть з колясочкою, і ти радітимеш. А Безверхі чхати хотіли на твою колясочку. Зрозумів?

Я ще хотів запропонувати совочок чи відерце й лопатку для Тані, як раптом прийшла зовсім оригінальна думка.

— Ми виглядатимемо найкраще, якщо принесемо поролонову жирафу. Цих звірів виробляють ще мало, — кинув я свого останнього козиря. — Запевняю тебе, купити жирафу ніхто з гостей не додумається.

— Ні, в тебе таки ніякісінької фантазії, — мало не плакала дружина. — Він їй подасть поролонову жирафу. Ха-ха! Сам ти жирафа, бо ніщо до тебе не доходить. Та ти уявляєш, як тебе у Безверхих зміряють, коли ти подаси свою нікчемну копійчану жирафу? Ти знаєш, як вона на другий день ганьбитиме нас? Не уявляєш? Ну, то знай, що пропонувати.

«Ото дітки пішли, тільки на ноги зіп'ялось, а вже за горлянку бере», — подумав я. І зі співчуттям поглянув на свою розгублену дружину.

— Вона така вередлива? — запитав я.

— «Вона вередлива». Ха-ха! Цього мало сказати. Вона причіплива. В ній неначе чорти поселилися. Жаж! Попадись їй на язик — муку з тебе змеле, тісто замісить і коржа спече, — з якимсь внутрішнім острахом казала дружина, нишпорячи очима по стелажах.

— Скільки ж їй років? — поцікавився я.

— Кому?

— Та отій їхній Тані.

— Один рік. А що?

— І ото вже їй подарунком не догодиш? — заїло мене.

— Кому їй?

— Тані.

— А при чому тут Таня? — втупилась у мене дружина.— Тані подарунки ще ні до чого. Я для неї цукерок припасла.

— Кому ж тоді ми покупку робимо? — не розумів я.

— Мані.

— А хто така Маня?

— Ти ніби блекоти об'ївся. Маня — це мама Тані, моя завідуюча. А він — хто та що?

— Тоді все ясно,— взяв я за руку свою замордовану дружину.— Нам нічого стовбичити у відділі іграшок. Ходімо в галантерею.

За кілька хвилин ми виходили з універмагу. В руках моєї зраділої дружини була красиво загорнута дорога жіноча сумка.

Тані, дочечки Безвергих, ми так і не побачили. Вона, хай буде здорова, вже спала. Зате за столом ми сиділи на найпочеснішому місці.

ГОЛУБИЙ БУМЕРАНГ

Повість-пародія

Глава I

УТОПЛЕНИК

З цієї глави читач довідається, навіщо Степан Зануда, йдучи до річки, взяв з собою мотузок, дубовий кілок та чималий камінь.

Ця людина з механічними рухами скидалася на робота, зодягненого у потертий сірий костюм, старий кашкет і взутого у стоптані черевики. Якби не червоне обличчя та не сумні карі очі, що виглядали з-під рудих кошлатих брів, перехожі розбігалися б від нього на всі боки.

Зараз тільки добре знайомі могли б впізнати у цій роботоподібній істоті Степана Митрофановича Зануду, заступника директора невеликої, але відомої своєю бракованою продукцією фабрики «Котушка».

Степан Митрофанович ішов, нікого не бачачи і нічого не чуючи. Його більше не приваблювали ні гарно оздоблені вітрини магазинів, ні ювелірні

виточені дівочі ноги, що спокусливо визирали з-під міні-спідничок, ні навіть красуні «Волги» з номерними знаками, які кінчалися літерами «УЧ» та «ЯЯ».

На розі Степану Митрофановичу треба було перейти на другий бік вулиці. Місце переходу чітко окреслено білими лініями, але він не бачив тих ліній і мало не потрапив під машину.

— Куди ж ти летиш, занудо?! — гаркнув переляканий водій.

— Га, я? — опам'ятовся Степан Митрофанович і зрозумів, що ще якась мить, і йому був би кінець.

«Так помирати не можна,— міркував Зануда.— Так твою смерть розцінять як нещасний випадок, а не самогубство. Що ти такою смертю доведеш? Вона тільки принесла б радість найлютішому ворогові. Ні, треба берегтися, щоб самому не зірвати геніально задуманого плану».

З цими філософськими думками Степан Митрофанович поминув великий парк, перейшов міст і опинився в заростях верболозу на самому березі річки.

«Кращого місця і не знайти,— озирнувшись довкола, зробив висновок Зануда.— Близько від стежки, берег піщаний і, напевне, не дуже й глибоко».

Степан Митрофанович видобув з мішка мотузок, дубовий кілок і... коли поліз рукою в мішок ще раз, то раптом побачив, що під кущем верболозу лежить ціла купа каміння. Та ще якого!

Зануді стало шкода самого себе. Навіть для того, щоб утопитися, йому, горопасі, довелося перти на плечах камінь аж з дому. Та ще той камінь і не

легко йому дістався. Це ж треба було позичити великий молот, непомітно від сусідів відщепити шматок гранітної сходинки, ховати в мішку. Втішало тільки, що ніхто не помітив покражі та ще те, що ніхто більше не стане на перешкоді його смерті. А рівно через десять хвилин вона має наступити.

Глава II

ПЕРЕПОЛОХ

З цієї глави читач дізнається, що, навіть ідучи на смерть, людина може допуститися прикрої помилки, а відтак наробити багато шкоди.

Першою помітила ниточку від клубка Ніна Зотівна Ярکو — дружина Степана Митрофановича. Уже в тому, що Ніна Зотівна мала прізвище не Зануда, а Ярکو, була непоправна помилка Степана Митрофановича. Одружившись вдруге, він не зареєстрував шлюбу і цим позбавив Ніну Зотівну права на спадщину. А вона це добре розуміла і тому намагалася взяти від чоловіка все, доки він живий. Отож вона не спускала з Зануди очей ні вдень, ні вночі.

Коли Ніна Зотівна поверталася з перукарні, то ненароком ступила на одбиту гранітну сходинку і мало не вивихнула лівої ноги.

— Завжди ці байстрюки зроблять якусь капость! — вилаяла вона сусідських дітей. Але раптом мозок її прорізала страшна догадка: «Камінь зі

сходинки міг узяти тільки її Степан. Господи, що ж він задумав?»

Ніна Зотівна вибігла на подвір'я, гепнула на землю і зарепетувала:

— Лю-у-ди, ряту-у-йте! Він мене обікрав!

На той відчайдушний лемент збіглися всі, хто тільки був удома. З безладної розповіді вимальовувалася жахлива картина: Зануда надумав покінчити життя самогубством. Одразу ж висунулося і шило з мішка.

— Я бачив, як Степан Митрофанович розбивав гранітну сходи́нку,— розказував людям лисий чоловік з першого поверху.— Ще хотів йому зауваження зробити, та передумав. Навіщо в халепу встрявати?

— А мені щось аж йокнуло в душі, коли Зануда прийшов і попросив молот,— пояснював сусід з другого поверху.— Було б знаття, нізачо в світі не дав би.

— Тут не до теревенів, треба в міліцію заявити,— дала мудру пораду Феся, невизначеного віку са́мітна жінка, до якої всі молодиці двору ревнували своїх чоловіків.

— В міліцію! Тільки в міліцію! — одностайно залунало в гурті.

Знепритомнілу Ніну Зотівну облили холодною водою. До появи міліції вона мала отямитись.

ОПЕРАЦІЯ «ЗАНУДА»

З цієї глави читач зробить висновки, що навіть у горі не слід зачидто лементувати, бо з цього завжди може скористатися ворог.

У шикарно обставленому, напівтемному кабінеті розкішної вілли у м'якому кріслі сиділа людина. Сиділа вона спиною до дверей, тому розгледіти її обличчя неможливо. Лише по силуету голови, шиї та плечей можна було здогадатися, що це вже немолодий військовий в елегантному цивільному вбранні.

Хазяїн кабінету натиснув невидиму кнопку.

— Я тут, сер! — немов з-під землі виріс суб'єкт.

— Агента Кан Дибун!

— Слухаю вас, сер!

За хвилину агент стояв перед хазяїном.

— Щойно з-за залізної завіси одержали важливу радіошифровку, — не випускаючи величезної сигари з зубів, рокотів хазяїн кабінету. — Степан Зануда з міста Н. доведений до відчаю. Саме час його завербувати! Ось у цьому конверті повна розробка операції. Коли вивчите матеріали, конверт і всі п'ять сургучних печаток треба з'їсти! Через кордон перелізете рачки на коров'ячих ратицях. Задом наперед. Які є запитання?

— Портрет особи?

— Описовий. Обличчя кругле, червоне. Очі карі, брови кошлаті, руді.

— Пароль для явки?

— «У вас продається стара швейна машина «Зінгер»?» Відзив: «Швейну машину «Зінгер» здано в музей. Є нова — «Орша».

— Все ясно, сер. Мене тільки, пробачте, цікавить...

— Не турбуйтеся. Вас чекає підвищення і солідна сума. Одну хвилинку. На випадок провалу явки користуйтеся інструкцією № 4—12. На зв'язок прибуде новий агент. Пароль ви знаєте. Все!

— Дозвольте виконувати?

— Бажаю вам, пане Кан Диба, удачі. Або, як кажуть за залізною завісою, «ні пуху ні пера». Один момент. На місці об'єднаєте своє ім'я і прізвище в одне слово. Цим ви уникнете можливого викриття. В успіхові я не сумніваюсь. О' кей. Гуд бай!

Глава IV

НЕДРЕМНЕ ОКО

З цієї глави читач пересвідчиться, що не дурний вигадав прислів'я: «Не кажи гоп, поки не перескочиш».

— Як ви гадаєте, хто з агентів іноземної розвідки міг так нахабно перебратися через кордон? — запитав сивий полковник, ні до кого конкретно не звертаючись.

— Дозволю висловити припущення, що це почерк Кан Диби, виструнчившись, відчеканив майор Дронін.— Ратиці інші, а почерк його.

— Молодець! Дякую! — схвально кивнув сивою головою полковник і простягнув руку до коробки «Казбеку».

— Товаришу полковник, вам же не можна, — попередив той рух майор Дронін.

— Так, так. Служба і роки, — зітхнув полковник і відвів погляд від спокусливої коробки. — До речі, з чим міг завітати до нас Кан Дибя?

— Таємниче зникнення Зануди, уламок гранітної сходинок і поява агента, безсумнівно, мають між собою органічний зв'язок, — сказав майор Дронін. — Поки що це версія, але я доведу.

— Вам і карти в руки, — благословив майора Дроніна полковник. — Дійте! Нехай там наші супротивники не кажуть гоп, доки...

Глава V

ДЕ КОРОТКО, ТАМ І РВЕТЬСЯ

З цієї глави читач дізнається про несподіване рішення Зануди і про те, що його до такого рішення спонукало.

Степан Митрофанович не одразу поліз топитись. На це було чимало причин. По-перше, холодна вода. Чого пертися в холодну воду. За годину вона прогріється і буде приємнішою для тіла. По-друге, при спробі на міцність мотузок порвався аж у трьох місцях. «Не годиться, — міркував Зануда. — Прив'яжусь, утоплюсь, і, доки знайдуть люди, мотузок обірветься, і тоді вода понесе моє тіло до чорта в

прірву. А як же похорон?» По-третє, Степан Митрофанович добре пам'ятав мудре прислів'я про те, що сім раз відміряй, а тоді вже... В його ситуації цим прислів'ям аж ніяк не треба нехтувати.

І от Степан Митрофанович підібгав під себе отой гнилий мотузок і «відмірював». Чого, власне, пішов він топитися? Звісно чого. Бо далі жити вже неможливо. Через Півня. Через Миколу Онисимовича Півня — директора невеликої, але славнозвісної фабрики «Котушка».

Ні, вони ніколи не сварилися. Вони люб'язно кланялися один одному, вони завжди, де треба, підтримували один одного. І все ж... Степан Митрофанович люто ненавидів Миколу Онисимовича. Чому це директором Півень, а не він, Зануда? Як за анкетними даними, то обидва з селян-бідняків, у обох батьки були неписьменними, обидва вчилися в семиріччі, а технікум текстильної промисловості кінчали екстерном. Більше того, він, Зануда, диплом за технікум дістав на рік раніше за Півня. Але Півень весь час давив Зануду своїм посадовим авторитетом, принижував його гідність різними розпорядженнями, зауваженнями, а то й просто безпідставними причіпками.

Критикувати Півня Степан Митрофанович боявся. Піти у вищі інстанції зі скаргою теж боявся. А життя стало практично нестерпним.

«Залишу викривального листа, покінчу з собою,— вирішив Зануда,— і тим уб'ю двох зайців: не буду терзатися сам і запроторю за ґрати Півня».

Отак, доки підігрівалася вода, Зануда зважував кожен свій крок, аби не допуститися якоїсь помилки.

— Ехе-хе, по смерті виправляти помилки вже буде ніколи,— тяжко зітхнув Степан Митрофанович і готувався далі до самогубства.

Г л а в а VI

ТРИВОГА НА «КОТУШЦІ»

*З цієї глави читач пересвід-
читься, що, хто топиться хо-
дить, той сам собі шкодить.*

— Де Зануда? Хто бачив Зануду? — ось уже зо дві години розривається Півень.

— Вчора йшов додому, але нічого не сказав,—винувато кліпала очима секретарка.

— Ну, ви бачили такого заступника?! — гнівався Микола Онисимович.— Буде сьогодні брак, на мене самого вину звалять. Ні, більше терпіти не буду. Підготуйте наказ про винесення догани!

— Заочно не можна,—несміливо нагадала директорові секретарка.— Ми потім.

— Не потім, а негайно! — гримнув Півень.— Хай це буде проект. Тільки Зануда з'явиться, а ми наказ на стіну. Бо інакше виплутається. Я його знаю.

Гнів директора обірвала заплакана Ярко.

— Його не стало,— захлипала Ніна Зотівна.

— Кого не стало? — не зрозумів Півень.

— За-за-нуди! — вирвалось ридання з грудей жінки, яка блискавично втрачала всі привілеї в житті — титул дружини заступника директора, його зарплату, майно. а можливо, й ізольовану квартиру з усіма вигодами.

Доки зарюмсана Ніна Зотівна плутано розповідала про таємниче зникнення уламка гранітної сходинок, мотузка для білизни та дубового кілка, яким той мотузок підпирали, директор нервово грав пальцями на клавіатурі кнопок, що були вмонтовані під столом.

За кілька хвилин у кабінеті були всі, хто мав безпосереднє відношення до управління «Котушкою».

— Не стало нашого Зануди,— притишеним, але солідним голосом сказав Півень.— Прошу, товариші, встати!.. Прошу сідати!

Радились недовго. Хоч трупа Степана Митрофановича ще не знайдено, але про всяк випадок створили комісію по організації похорон. Півень — голова.

— Проекта наказу про догану поки що не зніщуйте,— розпорядився директор, коли всі розійшлися.— Цей фрукт ще може з'явитися.

Голова місцевому і завідуючий відділом кадрів проводили з активом додаткову нараду. Треба ж було з маленької фотографії 3×4 терміново виготовити портрет Зануди, закупити червоної та чорної тканини, замовити труну і вінки.

На «Котушці» запанував сум.

Глава VII

ЯВКА

*З цієї глави читач дізнається,
як агент іноземної розвідки Кан
Діба піймав обливня.*

Він не спав і навіть не дрімав. Хоч кордон давно залишився позаду і залізні коров'ячі ратиці надійно закопані. Він підстеріг глухого діда, який пас

худобу в яру, причмелив його, рубонувши ребром долоні по сухій горлянці, і переодягнувся в його святковий одяг. Бо то було в неділю. Єдине, що додав до одягу агент, це ампулу з отрутою, надійно замасковану в цупкий комірець.

Тепер Кан Дибя нічим не відрізнявся від тисяч простих людей. Не дивно, що йому легко було впроситися і сісти в попутну вантажну машину і без пригод добратися до залізничної станції.

В поїзді агент загубився серед пасажирів. За дві години він був уже в потрібному йому пункті і стояв під дверима явочної квартири. На дзвоник з-за причинених дверей висунулась сива голова і довга шия, з якої звисав сантиметр з клейонки. Це був відомий усьому місту кравець-надомник Лазар Борисович Шапіро.

— Що вам потрібно? — кліпав він через окуляри до незнайомця.

— У вас продається стара швейна машина «Зінгер»? — таємниче зашепотів Кан Дибя і з острахом оглянувся назад.

— Швейну машину «Зінгер» здано в музей. Є нова «Орша»,— без запинки відрубав Шапіро і чомусь знизав плечима.

— Слава богу,— кинувся до дверей агент.— Швидше впустіть!

— Облиште ви ці штучки! — ошелешив його Лазар Борисович.— Набридло. По-перше, ваша явочна квартира одним поверхом вище, а по-друге, зараз резидента нема вдома. У нього з четвертої до п'ятої дня передачі. Отож ідіть до старого водяного млина. Він там. Клянусь вам богом. І затуліть рота, бо вас дуже скоро впізнають. Ха-ха!

У Кан Дибі потемніло в очах. Він відчув, що лопнули всі шанси не тільки на ночівлю, а й на те, щоб попоїсти з дороги. Залишалась єдина надія на скривдженого Зануду. Але де його знайти?

Глава VIII

СТРАШНА ПОМСТА

З цієї глави читач довідається, яке остаточне рішення прийняв Зануда, доки вода нагрівалася до бажаної для потоплюючого температури.

— А що, власне, дасть мені моя смерть? — запитав сам себе Степан Митрофанович. — Ну, погорить Півень, а мені від того яка радість? Мене ж уже не буде. Значить, скористається цим якийсь інший лобуряка. Ні, не так.

Думки плигали, немов блохи. З'являлися і гасли різні їх варіанти доти, доки не зринула в пам'яті подібна ситуація самогубства одного з героїв книги Чернишевського «Що робити?»

«Чудово, — вхопився за цю ідею Зануда. — Тільки так. Залишу на березі капелюха, одяг і викривального листа, а сам зникну. Сам кудись поїду, перебуду, а коли тут усе переколотиться, повернуся. Ех, спасибі розумній людині. Що то, коли читаєш художню літературу!»

Зануда обв'язав злосчасним мотузком гранітний уламок сходинок і шубовснув далеко в воду. Кілок прикопав у піску і став гарячково роздягатись.

«Е, та це ж у книжці пишеться про капелюх, а в мене кашкет. Хто зверне увагу на картуз та ще й такий, як оце? Не те,— спохватився Степан Митрофанович.— Не те».

Потім з'ясувалося, що й одягу залишати на березі не можна, бо куди ж ти подінешся в самих трусах? Хіба в психіатричну лікарню?

І раптом Степан Митрофанович аж підскочив. «Ура! — пошепки крикнув він.— Ура! Нарешті є вихід. Мудрий і геніально простий».

А вирішив Зануда таке: навіщо топитися? Навіщо імітувати самогубство? А чи не краще повернутися додому, повернутися на свою рідну «Котушку», а Півню допекти зовсім іншим способом?

«Напишу я на тебе, голубе, таку анонімку,— аж розсміявся Степан Митрофанович,— після якої ти вже ніколи не очухаєшся. Це буде страшна помста».

Голодний, але радісно збуджений повертався Зануда до міста. А все навколо дзвеніло, радувало душу.

Глава IX

ПОЄДИНОК

З цієї глави читач ще раз пересвідчиться у вірогідності прислів'я: «Голод — не тітка...», а також у тому, що й іноземні агенти допускають промахи.

Після повернення майже з того світу Степану Митрофановичу страшенно захотілося їсти. Він зайшов у кафе «Синичка», замовив дві сардельки і шматок хліба. Їв так, що аж за вухами лящало. Але

коли взявся за другу сардельку, то відчув якесь занепокоєння. Глянув ліворуч — нічого особливого. Глянув праворуч — і аж здригнувся. На нього жадібно дивилися маленькі чорні очі, що належали давно неголеній людині, яка сиділа за крайнім столиком. Зануді від того погляду зробилося не по собі. Йому чомусь здавалось, що та людина дуже голодна.

Степан Митрофанович не помилився. Так, то справді сиділа голодна людина. Треба ж таке. Коли агент Кан Діба ховав залізні коров'ячі ратиці і свій одяг, він так хвилювався, що забув захопити з собою всю суму радянських грошей. А тих, що були в гаманці, ледве вистачило на проїзд залізницею. Становище було безвихідним.

«Запропонувати поїсти? — вагався Степан Митрофанович. — Але ж ми незнайомі. Незручно».

Він відвів погляд від незнайомця і взявся за їду. А коли глянув ще раз, то побачив дивну картину: під столом, біля ніг незнайомця, лежала згорнута вчетверо асигнація. І тут де не взявся середнього віку громадянин у цивільному, але з військовою виправкою. Він торкнув незнайомця і показав під стіл. «Ви, здається, загубили гроші», — мовив громадянин і швидко вийшов з кафе.

Зануда теж вийшов на вулицю. Він був задоволений собою і тому, порівнявшись з пивним баром, вирішив зайти туди. Яке ж було його здивування, коли, стаючи в чергу, побачив перед собою того самого суб'єкта, який стріляв голодними очима в кафе «Синичка».

— Вам одну, дві? — шанобливо звернувся суб'єкт до Степана Митрофановича. — Я вгощаю.

— А я за свої,— показав зім'ятого карбованця Степан Митрофанович.

— Дурниці, у мене більше,— потряс учетверо складеною асигнацією причіпливий незнайоμεць.

— Я вас зовсім не знаю,— відбивався Зануда.

— А ми познайомимось,— наполягав незнайоμεць. — Не пошкодуєте, — зашепотів він і почав тикати Зануді пінистий кухоль пива.

— Відчепіться! Нап'ється, як свиня, і присікується до людей,— не втримався Степан Митрофанович. — Хочеш, я тебе швидко в міліцію спроваджу!

Суб'єкт зблід, поставив недопитий кухоль і вишмигнув з бару.

А Степан Митрофанович сів на автобус і поїхав на «Котушку». Сьогодні він запізнювався на роботу аж на три години. Такого з ним ще ніколи не траплялось.

Г л а в а X

ОСОБЛИВЕ ЗАВДАННЯ

*З цієї глави читач довідається,
чому іноді в кафе валяються
гроші під ногами.*

Оперативну нараду проводив полковник.

— Доповідайте! — звернувся він до майора Дроніна.

— Я коротко,— виструнчився майор Дронін.— Прорахунок Кан Дибі після переходу кордону нам

тільки на руку. Одяг його ми знайшли, гроші забрали. Ратиці теж. Підтасовка з явочною квартирою збила його з пантелику.

— До речі,— полковник дав знак помовчати,— капітану Смоляку оголошено подяку. Він чудово упорався з роллю анекдотичного героя кравця-надомника Лазаря Борисовича Шапіро. Говоріть далі!

— Агент zostався без будь-яких засобів до існування,— чеканив майор Дронін.— А йому ж треба не лише харчуватися, а ще й мати якісь гроші, щоб напоїти Зануду і розв'язати йому язика. Я знайшов спосіб підгодувати звіра. Уявіть, він негайно ж зробив спробу пустити гроші в діло. Я вважаю, що Кан Діба в наших руках. Його можна...

— Ось від цього я вас і застерігаю,— перебив полковник.— Ще не час. Ваша справа — вислідити все до кінця. Пам'ятайте, що це особливе завдання.

Глава XI

ВІДБИЙ НА «КОТУШЦІ»

*З цієї глави читач довідається,
що витівки з самогубством ла-
ремно не проходять.*

— Ви що, живий? — звівши догори брови, зустрів Зануду Микола Онисимович Півень.

— А ви б хотіли бачити мене мертвим? — вперше за кілька років різко відповів Степан Митрофанович.

— Ні, ви собі живіть на здоров'ячко,— сердито сказав Півень.— Я охоче знімаю з себе обов'язки голови комісії по ваших похоронах. А ось за труну, вінки та все інше похоронне причандалля доведеться розплатитися вам. Нам цих коштів ніхто на живого не спише. Фінансова дисципліна.

— Але ж я... Мені було эле, через те й запізнив-ся,— ворухив пересохлими губами Зануда.

— Нічого. За спізнення я вам догану, як кажуть, для годиться. А з похоронами...— Директор натиснув кнопку під столом.

— Слухаю,— застигла в чеканні секретарка.

— Вивішуйте наказ. Щодо похорон дайте відбій. Та ще подзвоніть його дружині,— директор тикнув пальцем на Зануду.— Заспокойте. Живий же, слава богу. А ми йому труну. Ха-ха!

«Чекай, я тобі теж труну. Сьогодні ж напишу анонімку»,— твердо вирішив Зануда. І замкнувся в своєму кабінеті.

Г л а в а Х І І

НА ЛОВЦЯ І ЗВІР БІЖИТЬ

*З цієї глави читач довідається
про деякі секрети анонімної
критики.*

Ніхто навіть не уявляє, як би влетіло Зануді від Ніни Зотівни, коли б до його приходу в квартиру не нагодився земляк з периферії Терешко Соха.

— Вибачте, мадамочко, може, воно вам і не до шмиги, — заторохтів Терешко, тільки-но ступив у

коридор.— Але де ж я подінусь, коли почувати ніде. А де ж, вибачте, Степан?

— Степана Митрофановича нема ще з роботи. На його плечах фабрика. А ви ким йому доводиться? — поцікавилась Ніна Зотівна.

— Ніким я йому не доводжусь. Земляк та й годі. А з одного села — всі родичі. Та ви не турбуйтеся,— заспокоїв Терешко, — я зі своїми харчами. Та й вам дещо привіз, — показав він на обдертий чемодан з перев'язаною мотузком ручкою.— А підлоги у вас для мене вистачить.

Скоро приїхав і Зануда. Нашвидку переговорив з дружиною, а потім земляком зайнявся. Зоставшись тільки вдвох, Зануда попросив Соху:

— Ось що, Терешку. Тут я надумав одну державну справу просунути, так ти мені мусиш допомогти.

— Ой, краще б ти мене, Степане, не чіпав,— злякався Терешко.— Ще в яку халепу вскочу. А що треба?

— Дурниці. Бачиш ось лист? — показав Степан Митрофанович.— Тут усе: адресу написано, марки наклеєно відповідно до ваги. Твоє діло справно довести цей лист до свого райцентру і вкинути там у поштову скриньку. Зрозумів?

— Ну, це не велика мудрість. Давай. Вкину,— погодився Терешко.

— Тільки добре сховай, — застеріг Зануда. Лист секретний. Там я драконю одного керівного товариша. Прізвища його не називаю, а тільки посаду та місце роботи. Так спокійніше. Т-с-с, секрет!

— А в моєму чемодані відклеївся папір від дна. Я листа туди. Надійно і салом не заялозиться,— заспокоїв хазяїна Терешко.

— А в тебе на плечах голова, а не капуста,— похвалив земляка Зануда.

Обидва спали спокійно.

Г л а в а XIII

ВОРОГ НЕ СПИТЬ

З цієї глави читач переконується в слушності народного прислів'я: «Бог на ворота, а чорт на дірку».

Агент іноземної розвідки Кан Діба, позбавлений явки і засобів до існування, пішов на ризик. Він, як пес, стежив за кожним кроком Зануди. Від двірника, який полюбляв побазікати, агенту вдалося дізнатися, що в Степана Митрофановича ночує невідомий з загадковим чемоданом.

Другого дня, коли Терешко Соха прибув на вокзал і діставав з кишені гроші на квиток, у нього хтось украв чемодан.

— Ну й дурень,— без найменшого жалю сказав Терешко. — Сало я продав, а чемодан порожній. Хай він ним подавиться.

НЕСПОДІВАНІ ЗМІНИ
НА «КОТУШЦІ»

*З цієї глави читач дізнається,
що в серці Зануди зароджу-
ються сумніви.*

Микола Онисимович Пізень прощався з колективом в особі його кращих представників. Він не плакав і не сумував, бо переходив на вищу посаду. Його перекидали директором значно більшої фабрики «Веретено».

На прощання Микола Онисимович хотів зробити кожному щось добре. В тому числі й Зануді, який віднині ставав директором «Котушки».

— Вітаю й поздоровляю вас, Степане Митрофановичу, тиснув руку Півень.— Негайно анулюйте наказ про догану! — дав він розпорядження заплаканий секретарці.

Півень підвів Зануду до столу, показав йому клавіатуру кнопок і сказав:

— Урочисто передаю вам, Степане Митрофановичу, цей пульт. Тут, під вашими пальцями, буде вся «Котушка». Керуйте! Залишимось друзями!

«Така людина, така людина! — мало не заплакав Степан Митрофанович.— А я, свиня, донос на нього написав. Ее-ех, повернути б Терешка Соху, та пізно».

— Спасибі, Миколо Онисимовичу, — дякував Зануда.— Буду старатися. Бажаю й вам нових успіхів на «Веретені».

«Ну, загвинчу я гайки. вправлю декому. Я з вас труну й вінки виб'ю. Це вам не Півень»,— думав Зануда, вперше благоговійно сідаючи в директорське крісло.

Глава XV.

КАПКАН

З цієї глави читач дізнається про деякі секретні плани, запропоновані майором Дроніним.

— Отже, ви кажете, що Кан Діба у безвихідному становищі?— спокійно запитав полковник.

— Так точно! — підтвердив майор Дронін. — У нього була якась надія на чемодан Терешка Сохи. Але агент жорстоко прорахувався. Чемодан виявився порожнім.

— Зв'язку з хазяїном він не має? — знову запитав полковник.

— Ніякого,— відповів майор Дронін.

— Грошей теж,— іронічно додав полковник і засміявся милим, як у дитини, сміхом.— Ваші пропозиції? — уже серйозно запитав полковник.

— Капкан,— сказав майор Дронін. — Ми йому дамо півроку передишки. За цей час Кан Діба неодмінно десь влаштується і буде вживатися в образ звичайного нашого робітника Кандиби. В цьому йому навіть стане в пригоді вкрадений чемодан. Це й буде капкан для шпигуна. Ми за ним пильно стежи-

мо. В потрібний момент, коли на зв'язок прибуде новий агент, ми знешкодимо Кан Дибу і поведемо гру з іншим.

Г л а в а Х V I

НЕРОЗГАДАНА ТАЄМНИЦЯ ПОДВІЙНОГО ДНА

З цієї глави читач довідається про радощі вантажника Кандиби.

Кандиба був цілком задоволений собою. Ось уже близько півроку, як він має роботу і ліжко в затишному гуртожитку. Правда, працювати доводиться важкувато. Але як радісно бачити і своє прізвище серед багатьох передовиків «Котушки».

І заробітки у Кандиби нічогенькі. От і сьогодні одержав гроші, купив нові черевики, дві сорочки, а до всього ще й новенький чемодан.

Кандиба йшов додому і радісно насвистував арію з «Графа Люксембурга». Все йде так добре. Єдине, чого поки що уникав він, це особистої зустрічі з Занудою, директором фабрики.

В кімнаті гуртожитку не було нікого. Кандиба перекинув свої пожитки у новий чемодан, а старий взяв за перев'язану мотузком ручку і поніс на подвір'я. Біля будки, куди пожильці виносять сміття і різний мотлох, Кандиба ще раз розкрив чемодан, пересвідчився, що в ньому нічого не залишилось, і з якоюсь грайливою люттю цільнув його ногою.

Чемодан, який вірою й правдою відслужив людям багато років, жалібно задеренчав і розлетівся на шматки. Якби Кандиба оглянувся, він неодмінно побачив би, як з розклеєного дна чемодана вилетів і голубим прямокутником упав на стежку таємничий товстий конверт.

Але передовик Кандиба не мав звички озиратися назад. Він дивився тільки вперед.

Глава XVII

ЗНАХІДКА

З цієї глави читач дізнається про дальшу долю голубого конверта.

Вітя й Оксана завжди гралися вдвох. Улюблена їх гра — «класи». Не дивно, що хлопчик і дівчинка щодня ходили обписані крейдою.

Сьогодні діти вже досить наскакалися.

— Давай у піжмурки,— запропонувала Оксана.

— Давай,— сказав Вітя і на знак згоди шморгнув носом.

Вони поклали по одному пальчикові Віті на коліно, і Оксана заторохтіла:

Шані, бані, що під вами,
Під залізними трубами?
І Шанчик, банчик, дядя Кметь.
Шишов, вийшов, пішов геть!

Жмуритись випало Оксані. Віті було дуже весело.

«Зараз я так сховаюся, що вона мене й до вечора не знайде»,— подумав Вітя. І, коли Оксана припала

обличчям до стіни, побіг до смітцевої будки. Він уже хотів присісти за зеленим ящиком, аж раптом побачив на стежці голубий конверт.

— Оксанко, не застукуй мене! — закричав Вітя. — Я щось знайшов.

— А не обманюєш? — насторожилась Оксана, але помітила у руках Віті лист і заспокоїлась.

Вони довго розглядали той лист, передавали з рук в руки. Ні, лист таки був звичайнісінький. З адресою, з марками.

— Бачиш, марочки без печаток, значить, лист ще не був на пошті, — пояснила Оксана. Вона знала це, бо була старшою за Вітю.

— Це хтось загубив, — зробив висновок Вітя і шморгнув носом.

— Підемо і вкинемо листа у поштову скриньку, — сказала Оксана. — Так роблять тімурівці.

Діти взялися за руки і з дзвінким сміхом побігли за ріг будинку, де висіла поштова скринька.

Г л а в а XVIII

ЗУСТРІЧ НА ЯХТІ «АЛЬБАТРОС»

*З цієї глави читач догадається,
що ворог не збирається відмо-
витись від Зануди.*

Вони сиділи в фешенебельному салоні красуні яхти. Перед ними стояли пляшки з коньяком, віскі та іншими вишуканими напоями. Але це був лише етикет. До чарок ніхто й не доторкнувся.

Сивий джентльмен з пронизливими чорними очима й орлиним носом спокійно підпилював свої довгі перламутрового відтінку нігті і, ніби знічев'я, кидав:

— Ви його знайдете на фабриці «Котушка». Він там має бути звичайним робітником під прізвищем Кандиба. Це був наш запасний варіант операції «Зануда». Ви мене розумієте?

— Я весь увага, сер! — чітко відповідав русявий, зеленоокий молодик із спортивною фігурою.

— Вдох ви швидко завербуєте Зануду. Тепер він директор фабрики і став нам ще більш потрібним.

— Буде зроблено, сер! Пароль і відзив для зв'язку з Кан Дибою?

— «Дозвольте у вас сигарету»—пароль. Відзив: «Сигарет нема. Палю цигарки «Прибой».

Коли стемніло, з яхти «Альбатрос» спустився у воду аквалангіст. На борт він більше не повертався.

Глава ХІХ

ЛИСТ ЗНАХОДИТЬ СВОГО АДРЕСАТА

З цієї глави читач довідається, що жодна скарга, навіть анонімна, не залишається без уваги і реагування.

Лист у голубому конверті разом з багатьма іншими листами потрапив на стіл керуючого трестом. Він був прочитаний з великою увагою і одразу викликав бурхливу реакцію.

— Цей Зануда лише півроку працює директором, а на нього вже така серйозна скарга,— розвів руками керуючий.— Анонімка, правда, але тут таке написано, що волосся дибом стає.

— Може, послаги комісію для перевірки? — звернувся з пропозицією заступник керуючого.

— І то негайно,— наказав керуючий.— Завтра ж! Ідьте на «Котушку» самі! Якщо тільки підтвердяться факти, викладені ось у цьому листі, будемо робити оргвисновки.

Глава XX

СТАНОВИЩЕ НАПРУЖУЄТЬСЯ

*З цієї глави читач зрозуміє,
для чого майор Дронін зарядив
свій пістолет.*

— Саме час,— сказав полковник і простягнув руку до коробки з цигарками.

— Вам же не можна,— майор Дронін відсунув коробку далі від полковника.

— Так, так,— зітхнув полковник.— Стільки років працюю, а коли якась операція досягає своєї кульмінації, хвилююсь. Людина є людина. А ви як себе почуваете?

— Чудово, товаришу полковник! — стукнув каблуками майор Дронін.

— Це добре,— по-батьківськи, ласкаво глянув полковник на майора Дроніна.— Тоді так. Нам відомо, що «аквалангіст» в обличчя не знає Кан Дибі.

А Кан Дибба не знає нового агента. Це полегшить виконання завдання. Допомога потрібна?

— Впораюсь сам, — бадьоро запевнив майор Дронін і зарядив пістолет.

— Виконуйте! — дав команду полковник. І, ніби соромлячись своєї недуги, непомітно кинув у рот крихітну таблетку.

Г л а в а ХХІ

ВІЧ-НА-ВІЧ

В цій главі читач побачить лобову атаку ворога і рішучу відсіч тієї атаки.

— До вас проситься вантажник, — прочинивши двері кабінету, доповіла секретарка.

— Мені ще тільки не вистачало займатися вантажниками, — буркнув Зануда. — Ну, пустіть його уже.

До кабінету зайшов чолов'яга у поношеному костюмі.

— Ваше прізвище?

— Кандиба.

— Стійте, стійте, — раптом спохватився Зануда, — а це часом не ви колись у барі тикали мені бокал з пивом?

— Так, це я, — металевим голосом сказав вантажник і повернув ключ у дверях.

— Що це означає?! — гнівно запитав Степан Митрофанович і почав перебирати пальцями кнопки під столом.

— Обрізано,— єхидно подивився вантажник.— Але досить гри! Я не вантажник Кандиба, а агент іноземної розвідки Кан Диба. Пропоную вам бути розсудливим і працювати на нас! Не без винагороди, звичайно. Щедрої.

— Але ж я.— пополотнів Зануда.— Я зараз буду кричати.

— Ха, ха! Ви можете на весь світ кричати про своє бракоробство, про свою грубість,— кидав звинувачення агент.— Але за це вас по голівці не поглядять. Отже, згодні працювати на нас? На перший раз ви дасте нам план цехів «Котушки» і секрет виготовлення ниток.

Зануда задихався. І все ж він зібрав останні сили, звівся на тремтячі ноги і відрубав:

— Ось що, гадюко! Я можу бути кар'єристом, я можу бути бракоробом, я можу бути, нарешті, анонімником, але зрадником не буду ніколи!

Кан Диба рвучко засунув руку до задньої кишені і ступив крок до Зануди. Але в цю критичну мить так само рвучко відчинилися двері кабінету і ще з порога пролунав вольовий голос:

— Руки, пане Кан Диба! Руки!

Виходячи з кабінету, переляканий і нараз постарілий агент побачив на підлозі ключ, що випав з дверей. Він був без язичка. І, як зробив висновок агент, не випадково.

РОЗВ'ЯЗКА

*З цієї глави читач дізнається,
що наробив лист у голубому
конверті і яка доля спіткала
«аквалангіста».*

Степан Митрофанович ще не отямився від того, що скоїлось хвилину тому, як до кабінету зайшли члени комісії з тресту.

— Ми говорили з людьми,— почав заступник керуючого трестом,— і факти підтвердились.

— Я навіть не міг собі подумати, щоб на мене скаржились,— заїкнувся Зануда.— А крім того, не кожна скарга переконлива.

— Дав би я вам почитати один лист, але не можна, бо ще по почерку знайдете автора. А вже що написано, то написано. І про брак, і про ваші замашки. Ось він,— показав на конверт заступник керуючого.

Зануда глянув на конверт і пополотнів уже вдруге сьогодні.

Заступник керуючого трестом тримав у руках листа, написаного самим же Степаном Митрофановичем і переданого півроку тому Терешкові.

— Мені, звичайно, неприємно, але я мушу сказати,— звернувся до Степана Митрофановича заступник керуючого,— що більше вам залишатися на «Котушці» не можна.

І заступник керуючого разом з членами комісії залишив кабінет.

Того ж дня незнайома людина розшукала вантажника Кандибу з «Котушки».

— Дозвольте у вас сигарету,— звернувся незнайомий до вантажника.

— Сигарет нема. Палю цигарки «Прибой»,— відповів той пошепки.

— Слава богу,— з полегшенням зітхнув незнайомий.— А я вже боявся, що не знайду вас.

— Я до ваших послуг. Тільки чого ж ми тут стоїмо? Ходімо до мене,— люб'язно запропонував вантажник.

— Ні, ні,— озирнувся довкола незнайомий.— Термінова справа. За годину ми маємо з вами приймати шифровку про нові явки. Адреси агентів будете зберігати ви. У вас надійно?

— Як у бога за пазухою,— твердо відповів вантажник.

Догадливий читач, безумовно, давно вже впізнав нашого славного, нашого... Але навіть забігати наперед?

Було вже пізно, але полковник сидів і чекав. Раптом задзеленчав телефон.

— Я слухаю,— з прихованим хвилюванням підняв він трубку.

— Завдання виконано. Гостя зустрів. Цінні подарунки прийняв,— долинуло з другого кінця.

— Спасибі! Велике спасибі!— тихо, але урочисто сказав полковник.

Він поклав трубку. Хвилинку постояв у задумі, тоді набрав номер і особливо ніжно, тепло промовив:

— Іду, Яриночко. Іду.

Надворі світало.

ЗМІСТ

З великим задоволенням	3
Побудьте ж на моєму місці!	7
Хороший хлопець	13
Душа в душу	17
Важкодум	20
Немає лиха без добра...	25
День відкритих сердець	30
Нехай хоч діти порозкоцують	34
Еге ж, було!..	37
Гланди	42
І стіни вуха мають	45
Хрестини з музикою	51
Нерви у наших руках	56
Фосфор для мозку	62
Як у бога за пазухою	68
Дві сторони медалі	73
Дзвінок до лікарні	78
Конфлікт	81
Критичний момент	85
Порозумілися	90
«Чубарики-чубчики»	94
Всяк чоловік зустрічає Новий рік	100
Скромняга	113
Таня, Маня і подарунок	118
Голубий бумеранг (повість-пародія)	121

*Сочивець
Иван
Иосифович*

ДВЕ СТОРОНЫ МЕДАЛИ

*Юморески,
повесть-пародія*

Издагелство
«Радянський письменник»
(На українском языкє)

Редактор *Г. Т. Крижанівський*. Художник *Є. В. Попов*. Художній редактор *Г. С. Коопаненко*. Технічний редактор *К. П. Лалченко*. Коректор *Л. К. Джулай*. Здано на виробництво 11.XII 1969 р. Підписано до друку 19.III 1970 р. Формат 70×100¹/₃₂. 4³/₄ фіз.-друк. арк., 5,56 ум.-друк. арк., 5,07 обл.-вид. арк. БФ 04622. Тираж 30 000. Зам. 9474. Ціна в оправі 26 коп. Радянський письменник, Київ, бульвар Лесі Українки, 20. Одеська друкоофсетна фабрика Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, вул. Дзержинського, 24.

BRAND
COCOA
MILK
CHOCOLATE

